

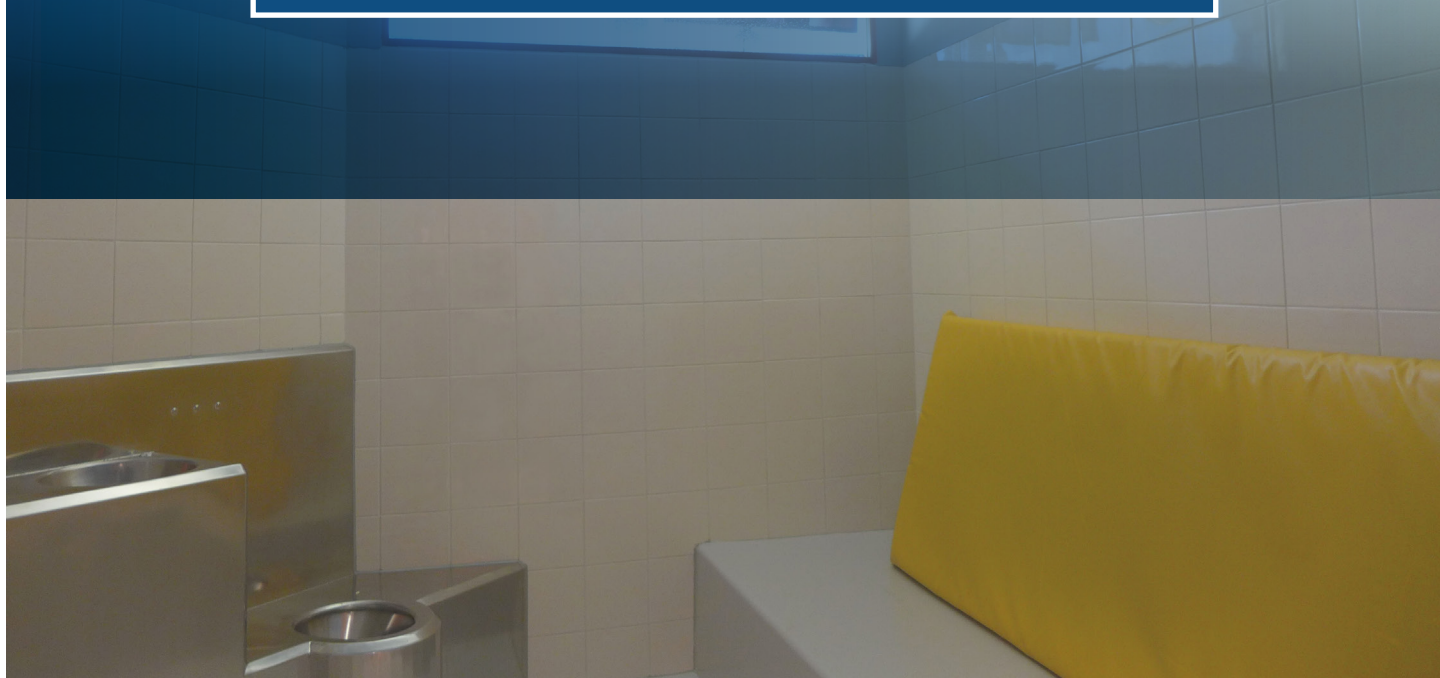
SIVILOMBUDET

BESØKSRAPPORT

Barn i arrest

Besøk til Oslo politidistrikt og begrenset
undersøkelse av landets politidistrikter

11.–12. mai 2021

Forebygging av tortur og annen grusom, umenneskelig
eller nedverdiggende behandling eller straff ved frihetsberøvelse

SIVILOMBUDET

OSLO POLITIDISTRIKT
Postboks 2093 Vika
0125 Oslo

OSLO KOMMUNE HELSEETATEN
Allmennlegevakten
Postboks 4716
0506 Oslo

Vår referanse
2021/1174

Deres referanse

Vår saksbehandler
Silje Sønsterudbråten

Dato
30.11.2021

Oversendelse av rapport etter Sivilombudets besøk til Oslo politidistrikt, 11.-12. mai 2021

Vi viser til Sivilombudets forebyggingsenhets besøk til Oslo politidistrikt 11.-12. mai 2021. Vedlagt følger rapporten fra besøket. Vi ber om at den blir gjort tilgjengelig i politidistriktet og på Allmennlegevakten for ansatte og andre som ønsker å lese den.

Sivilombudet ber om å bli orientert om oppfølgingen av rapportens anbefalinger innen 1. mars 2022.

Vi ber om at politidistriktet og Allmennlegevakten utformer sine svar slik at de kan offentliggjøres. Dersom svarene inneholder opplysninger som ikke kan gjøres offentlig kjent, ber vi om at det opplyses om det og sendes en sladdet versjon av svarene som kan offentliggjøres. Vi ber om at hjemmel for å unnta opplysningene oppgis. Med mindre annet blir opplyst, vil det bli lagt til grunn at svarene kan offentliggjøres i sin helhet.

Hanne Harlem
sivilombud

Helga Fastrup Ervik
avdelingssjef

Dette brevet er godkjent etter gjeldende interne rutiner, og har derfor ikke håndskrevet underskrift.

Kopi:

JUSTIS- OG BEREDSKAPSDEPARTEMENTET
HELSE- OG OMSORGSDEPARTEMENTET
POLITIDIREKTORATET
HELSEDIREKTORATET

SIVILOMBUDET

BARN I ARREST

**Besøk til Oslo politidistrikt og begrenset undersøkelse
av landets politidistrikter**

11.–12. mai 2021

Innholdsfortegnelse

I. Sivilombudets forebyggingsmandat	3
II. Sammendrag	4
III. Anbefalinger	6
1. Bakgrunn for undersøkelsen	8
1.1 Frihetsberøvelse av barn	8
1.1 Økende antall barn i arrest	8
2. Sivilombudets undersøkelse	10
2.1 Besøk til Oslo politidistrikt	10
2.2 Innhenting av et bredere informasjonsgrunnlag	11
2.3 En forenklet fremstilling av arrestforløpet	11
3. Barns sårbarhet og rettigheter	13
3.1 Barn har et særlig behov for beskyttelse	13
3.2 Barn har særlige rettigheter når de er fratatt friheten	14
4. Relevante funksjoner i Oslo politidistrikt	16
4.1 Sentralarresten	16
4.2 Påtale og etterforskning	16
5. Bruk av arrest for barn i Oslo politidistrikt	18
5.1 Antall mindreårige i arrest i Oslo	18
5.2 Terskler for frihetsberøvelse av barn	19
5.3 Frihetsberøvelsens varighet («sittetid»)	20
5.4 Plassering i arresten: celle eller alternativ til celle	21
5.4.1 Alternativer til celle	21
5.4.2 Celler tilpasset barn	22
6. Ivaretagelse av barn i arrest	25
6.1 Kravet til mulighet for samvær med ansatte «til enhver tid»	25
6.2 Gjennomføring av tilsyn	27
6.3 Samtaletilbud fra barnevernvakta	28
7. Grunnleggende beskyttelsestiltak	31
7.1 Varsling av foreldre eller andre med foreldreansvar	31
7.2 Tilgang til forsvarer	32
7.3 Helseoppfølging	35
7.3.1 Organisering og samarbeid	35
7.3.2 Fremstilling for legevakt	35
7.3.3 Helseoppfølging i sentralarresten	37
8. Barns rett til informasjon	39
9. Maktmidler og kontrolltiltak	42
9.1 Bruk av maktmidler under pågrep og transport	42
9.2 Bruk av maktmidler under oppholdet i arresten	44
9.3 Visitasjon	45

I. Sivilombudets forebyggingsmandat

Forbudet mot tortur og annen grusom, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff er slått fast i en rekke internasjonale konvensjoner som er bindende for Norge.

Sentralt står FNs konvensjon mot tortur og annen grusom, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff (torturkonvensjonen), som ble vedtatt i 1984. Det samme forbudet er også nedfelt i FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter (artikkel 7), FNs barnekonvensjon (artikkel 37), FNs konvensjon om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne (artikkel 15) og Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen (artikkel 3). Norge har sluttet seg til alle disse konvensjonene.

Mennesker som er fratatt friheten, er sårbare for brudd på forbudet mot tortur og umenneskelig behandling. Dette er bakgrunnen for at en tilleggsprotokoll til FNs konvensjon mot tortur og annen grusom, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff ble vedtatt av FN i 2002.

Protokollen pålegger statene å ha et organ som skal forebygge at mennesker som er fratatt friheten, utsettes for tortur og annen grusom, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff.¹ Det er opprettet en egen forebyggingsenhet ved Sivilombudets kontor for å utføre denne oppgaven.

Sivilombudet har adgang til alle steder hvor mennesker er, eller kan være, fratatt friheten. Dette omfatter blant annet fengsler, politiarrester, psykisk helseverninstitusjoner og barnevernsinstitusjoner. Besøkene gjøres med eller uten forhåndsvarsel. Ombudet har også tilgang til alle opplysninger av betydning for hvordan frihetsberøvelsen gjennomføres.

Risiko for tortur eller umenneskelig behandling påvirkes av faktorer som rettslige og institusjonelle rammer, fysiske forhold, opplæring, ressurser, ledelse og institusjonskultur.² Effektivt forebyggingsarbeid krever derfor en bred tilnærming som ikke utelukkende undersøker om situasjonen er i overensstemmelse med norsk lov.

Sivilombudets vurderinger av forhold som utgjør risiko for tortur og umenneskelig behandling, skjer på bakgrunn av et bredt kildegrunnlag. Under besøkene undersøker forebyggingsenheten forholdene på stedet gjennom observasjoner, samtaler og gjennomgang av dokumentasjon. Private samtaler med de som er fratatt friheten, er en særlig viktig informasjonskilde fordi de har førstehåndskunnskap om forholdene. Det gjennomføres også samtaler med ansatte, ledelse og andre. Videre innhentes dokumentasjon for å belyse forholdene på stedet, blant annet retningslinjer, vedtak, logger og helse-dokumentasjon.

Etter hvert besøk utarbeides det en rapport med funn og anbefalinger om hvordan stedet kan forebygge tortur og annen grusom, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff.

Besøksrapportene publiseres på Sivilombudets nettside, og stedene gis en frist for å orientere ombudet om sin oppfølging av anbefalingene. Disse brevene publiseres også.

I arbeidet med å ivareta forebyggingsmandatet har Sivilombudet også utstrakt dialog med nasjonale myndigheter, forvaltningens tilsynsorganer, sivilt samfunn og internasjonale menneskerettighetsorganer.

¹ Sivilombudsloven § 1, § 17, § 18 og § 19.

² FNs underkomité for forebygging av tortur (SPT), Anbefalinger om forebyggingsmandatet, 30. desember 2010 CAT/OP/12/6.

II. Sammendrag

Sivilombudet har i denne undersøkelsen sett på hvordan barns rettigheter ivaretas når de blir pågrepet av politiet og plassert i arrest. Bakgrunnen for undersøkelsen var en rapportert økning i bruk av arrest for barn i Norge fra 2018.

Undersøkelsen omfattet et besøk over to dager til Oslo politidistrikt (11.-12.mai 2021). Dette er landets største politidistrikt og der flest barn settes i arrest totalt sett. I tillegg hentet vi inn informasjon om bruk av arrest for barn fra de elleve øvrige politidistrikter.

Vår datainnsamling viste at nasjonale tall for bruk av arrest for mindreårige i Norge fremdeles er usikre. Dette er bekymringsfullt og noe Sivilombudet vil følge opp med sentrale myndigheter.

Det straffeprosessuelle kravet for å pågripe barn er at pågripelsen må være «særlig påkrevd». Sivilombudets inntrykk fra besøk til Oslo politidistrikt var at tjenstepersoner fra påtalemyndigheten og patruljeseksjonene syntes å ha et bevisst forhold til at det skal være høy terskel for å pågripe barn. Begrunnelser for hvordan det særlige vilkåret for pågrepelse av barn var vurdert i hvert enkelt tilfelle, var imidlertid ikke nedtegnet skriftlig.

Oslo politidistrikt manglet gode alternativer til bruk av celle for barn som var pågrepet eller innbrakt til sentralarresten. Det ble vist til at patruljer i noen tilfeller ventet med mindreårige i bilen for å unngå innsettelse i celle, eller at avhørsrom eller andre rom kunne benyttes for kortere perioder. Ingen av stedene var tilrettelagt for slike opphold, og det fremstod som at de sjelden ble benyttet til dette. Mangelen på alternativer til celle innebærer en klar risiko for at det strenge vilkåret om at det må være «tvingende nødvendig» å plassere mindreårige på celle, ikke alltid er oppfylt.

I Oslo sentralarrest var fem celler forsøkt tilpasset mindreårige. Deler av cellene var malt i en annen farge og det var satt inn TV bak et vindu. I praksis var cellene like fullt glattceller. Celle skal kun benyttes for barn dersom det er tvingende nødvendig, og cellen bør da være utformet slik at belastningen ved å oppholde seg i den blir så liten som mulig. Sivilombudet viser i rapporten til at mindreårige ikke bør plasseres på glattceller.

Når barn som en siste utvei fratras friheten, skal det skje over et kortest mulig tidsrom. I perioden 1. januar 2021 til 12. mai 2021, gikk det i gjennomsnitt 14 timer fra innsettelse til løslatelse for mindreårige som ble plassert på celle i sentralarresten i Oslo politidistrikt. Pågrepsestidspunktet så ut til å ha stor betydning for hvor lenge enkelte barn ble holdt i arresten. Innsettelser etter kl. 18:00 hadde med få unntak, ført til overnatting i arresten. Det lave antallet avhør som ble gjennomført sent på kvelden, gir Sivilombudet bekymring for at mindreårige kan bli sittende lenger enn nødvendig på celle.

Faren for isolasjonsskader gjør at mindreårige i politiarrest «til enhver tid» skal ha mulighet for samvær med voksne. Sivilombudets dokumentgjennomgang viste at ingen av de mindreårige som hadde blitt satt på celle i perioden 1. januar 2021 til 12. mai 2021 hadde kontinuerlig tilgang til voksne. Tilsyn med mindreårige var i de fleste arrestjournaler dokumentert gjennomført hver halvtime, eller hver time på kveld eller nattestid. Vi fant enkelte alvorlige unntak der det hadde gått nærmere to timer mellom et eller flere tilsyn med mindreårige arrestanter. I flere arrestjournaler var det ikke loggført vurderinger når tilsynsfrekvensen endret seg slik arrestinstruksen setter krav om. Endringer fremsto dermed som tilfeldig.

Oslo politidistrikt hadde inngått en avtale med barnevernvakten som sikret at samtlige mindreårige innsatt i arrest fikk tilbud om en samtale med barnevernet, uavhengig av pågrepsestidspunkt. I perioden 1. januar 2021 til 12. mai 2021 takket under halvparten av de mindreårige ja til samtaletilbudet. Et fåtall av de som ønsket en samtale, fikk det ikke. Dette skyldtes kapasitetsutfordringer hos barnevernvakta. Sivilombudet viser i rapporten til at det er positivt at det er etablert et tilbud om samtale

med barnevernvakt, men understreker at ansvaret for å sikre at mindreårige arrestanter ikke sitter isolert ligger hos politiet.

Ved frihetsberøvelse bør tre grunnleggende beskyttelsestiltak sikres umiddelbart: varsling av pårørende, tilgang til forsvarer og helseoppfølging. Ved innsettelse av mindreårige i Oslo sentralarrest ble barnets foreldre eller andre pårørende systematisk varslet i tråd med nasjonale føringer.

Vi fant under besøket ikke noe som indikerte at mindreårige arrestanter ble hindret i å kontakte forsvarer dersom de ba om det. Mindreårige har rett til offentlig oppnevnt forsvarer fra det øyeblikket det blir klart at vedkommende ikke vil bli løslatt innen tolv timer etter pågripelsen, eller hvis det foreligger særlige grunner. Registreringer av forsvareropplysninger i arrestjournalssystemet var i flere tilfeller ufullstendige og ga ikke grunnlag for å slå fast at fristene for oppnevning av offentlig forsvarer alltid ble fulgt.

Oslo politidistrikt oppga at de opplevde et økende behov for medisinsk tilsyn i arresten. Det kom frem under besøk at helseoppfølging både i forkant av, og under arrestoppholdet, kunne medføre lang ventetid. Av legevakten ble mindreårige i arrest vurdert og prioritert på lik linje med andre pasienter, basert på helsefaglige vurderinger. Sivilombudet viser i rapporten til at det samtidig er viktig at helsepersonell er kjent med at opphold på glattcelle eller i cellebil kan ha helsemessig effekt på flere måter.

Barn som pågripes og plasseres i arrest kan være preget av krise, sjokk eller ruspåvirkning. Enkelte forstår verken norsk eller engelsk. Dette stiller høye krav til bevissthet om barns rett til informasjon. Besøket til Oslo politidistrikt avdekket at mindreårige mottar samme skriftlige informasjon ved innsettelse i arrest som voksne. Skrivene var utformet i et språk som kunne være vanskelig å forstå og manglet informasjon om barns særlige rettigheter, som for eksempel muligheten til å ha en voksen ansatt nær seg under opphold på celle. Det var også variasjon i hvordan muntlig informasjon ble formidlet i forbindelse med pågripelse, innsettelse og opphold på celle, og under avhør. Anbefalinger fra Den europeiske torturforebyggingskomiteen (CPT) understreker at informasjon må tilpasses barnets alder og modenhet og gis både skriftlig og muntlig.

Gjennomgang av dokumentasjon viste at det kun unntaksvis var registrert informasjon om bruk av fysisk makt og maktmidler som håndjern under pågripelsen og transporten inn til arresten. Det var derfor ikke mulig for ombudet å undersøke omfanget av slik maktbruk. Maktmidler syntes i liten grad å bli brukt mot mindreårige inne i arresten og i svært liten grad på celle. Sivilombudet har pekt på at det mangler kunnskap om omfanget av politiets maktbruk mot barn, og påpeker et behov for egne retningslinjer som kan sikre slik kunnskap.

III. Anbefalinger

Anbefaling: Bruk av arrest for barn

- Ved pågripelser av mindreårige bør Oslo politidistrikt sikre at en påtalejurist alltid involveres som beslutningstaker før barnet transporteres til sentralarresten.
- Oslo politidistrikt bør ved arrestasjoner av mindreårige påse at det foreligger skriftlig dokumentasjon av hvorfor pågrepelse er «særlig påkrevd».
- Oslo politidistrikt bør legge til rette for at opphold i arrest kan gjennomføres i egnet alternativt rom når det ikke er «tvingende nødvendig» å plassere mindreårige på celle.
- Celler som skal brukes for barn og unge når dette er «tvingende nødvendig» bør utformes på en måte som mest mulig demper belastningen ved å oppholde seg i dem.
- Oslo politidistrikt bør tilstrebe å gjennomføre flere avhør av mindreårige arrestanter på kveldstid der dette kan redusere lengden på arrestoppholdet, i den grad dette kan gjøres på en barnevennlig og forsvarlig måte.
- Oslo politidistrikt bør sikre rask løslatelse av mindreårige arrestanter når beslutning om løslatelse er tatt.

Anbefaling: Ivaretagelse av barn i arrest

- Oslo politidistrikt bør sikre at mindreårige arrestanter til enhver tid har mulighet for samvær med voksne.
- Oslo politidistrikt bør sikre at arrestjournal føres i tråd med nasjonale regler og internasjonale krav.
- Oslo politidistrikt bør vurdere hvordan tilbudet om isolasjonsdempende tiltak under opphold i arresten kan utvides.
- Oslo politidistrikt bør sikre at alle mindreårige arrestanter mottar skriftlig informasjon om samtaletilbudet med barnevernvakta i et enkelt og tilgjengelig språk.

Anbefaling: Tilgang til forsvarer

- Oslo politidistrikt bør påse at alle informasjonsskriv er oppdaterte og tilgjengelige for ansatte slik at den mindreårige sikres korrekt informasjon om forsvarerbistand.
- Oslo politidistrikt bør sikre at forsvarer oppnevnes for mindreårige arrestanter straks det er klart at løslatelse ikke vil skje innen tolv timer etter pågrepelse, og at dette dokumenteres i arrestjournal.
- Mindreårige som er pågrepet bør som hovedregel ikke avhøres uten tilstedeværelse av advokat.

Anbefaling: Helseoppfølging av mindreårige arrestanter

- Ansatte ved Legevakten i Oslo kommune bør gjøre seg kjent med Istanbulprotokollen og opparbeide seg kompetanse i å avdekke eventuelle overgrep i henhold til denne.
- Oslo politidistrikt og Legevakten i Oslo kommune bør sikre at alle mindreårige som ønsker kontakt med helsetjenesten får mulighet til å snakke direkte og ukontrollert med helsepersonell, også som ledd i helsepersonells prioritering (*triage*) av helseoppfølging.
- Ansatte ved Legevakten i Oslo kommune bør være kjent med barns sårbarhet og den helsemessige påkjenningen det kan være for barn å sitte i arrest.

Anbefaling: Barns rett til informasjon

- Oslo politidistrikt bør påse at barn som pågripes, så tidlig som mulig får informasjon om grunnlaget for pågripelsen og straffeprosessuelle rettigheter, i et språk som er tilpasset barnets behov og forståelse, og at dette dokumenteres på en enhetlig måte.
- Alle mindreårige arrestanter bør ved innsettelse i Oslo sentralarrest motta skriftlig og muntlig informasjon om sine rettigheter og arrestens rutiner, i et språk som er tilpasset deres behov og forståelse.
- Oslo politidistrikt bør sikre at alle mindreårige som avhøres som siktet gis tilpasset informasjon om sine rettigheter og plikter, og at avhøret ikke fortsetter før det er klart at barnet har forstått informasjonen.

Anbefaling: Maktmidler og kontrolltiltak

- Oslo politidistrikt bør sikre at alder og hensynet til barnet inngår som en selvstendig og fortløpende vurdering når fysisk makt og maktmidler som en siste utvei brukes mot barn.
- Spythette bør ikke benyttes på mindreårige.
- Oslo politidistrikt bør innføre rutiner som sikrer at all bruk av fysisk makt og maktmidler under pågrepelse og transport av mindreårige dokumenteres på en enhetlig måte.
- Oslo politidistrikt bør informere mindreårige som kroppsvisiteres på celle, og polititjenestepersoner som gjennomfører visitasjonen, om at kamera er sladdet mens visitasjonen pågår.

1. Bakgrunn for undersøkelsen

1.1 Frihetsberøvelse av barn

Frihetsberøvelse er et inngripende tiltak, og mennesker som opplever dette er mer utsatt enn andre for brudd på menneskerettighetene. Barn som fratas friheten er spesielt sårbare, og har derfor krav på et særlig vern mot slike inngripende tiltak (se kapittel 3 *Barns sårbarhet og rettigheter*).³ Grunnloven § 104 slår fast at «barnets beste» skal være et grunnleggende hensyn i alle handlinger og beslutninger som gjelder barn, og gjennom menneskerettsloven er FNs barnekonvensjon gjort til norsk lov med forrang.⁴

Under forebyggingsmandatet har Sivilombudet besøkt flere steder der barn og unge er eller kan være fratatt friheten. Besøkene har resultert i flere anbefalinger om politiets rolle eller bruk av politibistand på institusjon. Dette har omfattet både barnevernsinstitusjoner og psykisk helsevern for barn og unge.⁵ Vi har også gjennomført besøk til politiarrester og gitt anbefalinger om politiets håndtering av mindreårige i forbindelse med flere av disse.⁶ Under besøkene til politiarrester har vi imidlertid sett på forholdene for alle arrestanter og ikke spesielt for mindreårige.

1.1 Økende antall barn i arrest

Siden etableringen av forebyggingsenheten i 2014 har Sivilombudet fulgt myndighetenes rapportering om bruk av arrest overfor mindreårige. Vi har merket oss at det siden 2018 har vært rapportert en klar økning av mindreårige i arrest i Norge. Flere aktører har uttrykt bekymring for dette.⁷

Bekymringen for omfanget av barn i arrest og for manglende tilrettelegging når barn er plassert i arrest er ikke ny. I stortingsproposisjonen Barn og straff (2010-2011) ble det oppgitt at det satt ca. 1600 barn i politiarrest i Norge, og flere satt i arrest i over tre døgn.⁸ Det ble vist til at det var igangsatt et arbeid med å sikre sentrale og tydelige føringer for oppfølging av mindreårige, og det ble understreket at det skulle legges til rette for å «høyne datakvaliteten i registreringen av mindreårige i arrest».⁹ I perioden etter dette ser det ut til å ha vært en tydelig nedgang, men fra 2018 viser Politidirektoratets årsrapporter om arrestforhold igjen en økning i rapporterte tilfeller der barn har vært fremstilt for arrest (for landet som helhet), se Figur 1.¹⁰

³ FNs menneskerettighetsråd, Rapport fra FNs spesialrapportør for tortur, 5. mars 2015, A/HRC/28/68 (heretter FNs spesialrapportør mot tortur, 2015), avsnitt 16-18.

⁴ Menneskerettsloven §§ 2 og 3.

⁵ Barnevernets akuttinstitusjon for ungdom (2016), Akershus ungdoms- og familiesenter, avd. Sole (2016), Hedmark ungdoms- og familiesenter, avd. Vien (2017), Alta ungdomssenter (2017), Alta Aleris (2017), Agder behandling ungdom, avd. Furuly (2018), Humana Øst, avd. Jessheim og Hol gård (2019), Helse Stavanger HF, avd. psykisk helsevern barn og unge (2019).

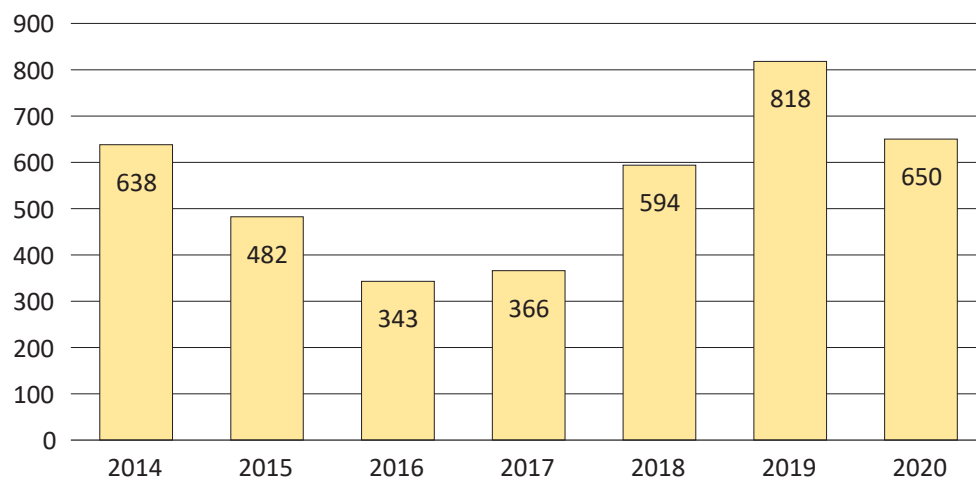
⁶ Lillestrøm sentralarrest (2014), Drammen sentralarrest (2014), Tønsberg sentralarrest (2014), Bergen sentralarrest (2016).

⁷ Både Forsvarergruppen i Advokatforeningen, Barneombudet og NIM har blant annet vært i dialog med Oslo politidistrikt om barn i arrest i 2020/2021.

⁸ Prop. 135 L (2010-2011) Endringer i straffeloven, straffeprosessloven, straffegjennomføringsloven, konfliktrådsloven m.fl. (barn og straff), kapittel 2.6.1, side 17 og kapittel 7.2.3., side 52. Det påpekes her at tallene var usikre.

⁹ Prop. 135 L (2010-2011), kapittel 4.2.4, side 29–30.

¹⁰ Årsrapport arrestforhold for årene 2017, 2018, 2019 (revidert utgave) og 2020. Tall for 2014 er hentet fra Politidirektoratet (2015). Rapportering til Justisdepartementet 2014. Oversittere og barn i arrest for 2014. Rettet versjon 22. mai 2015.

Figur 1: Antall tilfeller der barn har vært fremstilt for arrest 2014-2020.

Nedgangen i 2020 antas å henge sammen med covid-19 pandemien og smitteverntiltak gjennomført i denne forbindelse (skjenkestopp, skjenkeforbud, lavere mobilitet etc.).¹¹ Dette er i tråd med den generelle nedgangen i ungdomskriminalitet i perioden. I Oslo gikk både antallet anmeldte personer og antall anmeldelser ned fra 2019 til 2020. Dette forklares med covid-19 pandemien og tilhørende smitteverntiltak.¹² Overordnet viser statistikken likevel en klar økende trend fra og med 2018.

På denne bakgrunn gjennomførte Sivilombudets forebyggingsenhet i 2021 en undersøkelse av hvordan barns rettigheter ivaretas når de blir pågrepet av politiet og brakt i arrest.

¹¹ Politidirektoratet (2020). *Årsrapport arrestforhold 2020*, side 4.

¹² Oslo politidistrikt og Oslo kommune (2021) *Barne- og ungdomskriminalitet i Oslo. Rapport basert på data fra 2020*. Oslo: Salto-samarbeidet, Oslo kommune, Oslo politidistrikt, side 6 og 8.

2. Sivilombudets undersøkelse

Sivilombudet har i denne undersøkelsen sett på hvordan barns rettigheter ivaretas når de blir pågrepet av politiet. Undersøkelsen er ikke begrenset til barnas opphold i arresten. Frihetsberøvelsen starter i det politiet tar kontroll over den mindreårige og vi har derfor også sett på noen aspekter knyttet til pågripelsen pågripelsen og transporten inn til sentralarresten, se kapittel 2.3 *En forenklet fremstilling av arrestforløpet*.

Undersøkelsen omfattet et besøk over to dager til Oslo politidistrikt. Dette er det største politidistriktet i Norge og der flest barn totalt settes i arrest. I tillegg hentet vi inn informasjon fra de elleve andre politidistriktene og fra enkelte andre aktører.

2.1 Besøk til Oslo politidistrikt

Oslo politidistrikt ble i april 2021 varslet om at Sivilombudets forebyggingsenhet ville gjennomføre et besøk til distriktet i løpet av 2021. Det ble ikke oppgitt dato for besøket eller at undersøkelsen gjaldt mindreåriges møte med politiet.

Besøket ble gjennomført 11.–12. mai 2021. Politidistriktets ledelse og ansatte bistod velvillig under besøket. Sivilombudet gjennomførte samtaler med polititjenestepersoner fra patrulje- og forebyggende tjeneste, ansatte i sentralarresten, politiadvokater og etterforskere. Alle tre geografiske driftsenheter var representert i utvalget. I tillegg til intervjuer med ansatte, gjennomførte vi en befaringsbefaring av sentralarresten og en cellebil.

I etterkant av besøket ble det gjennomført intervjuer med ledelse for patruljeseksjonene og kriminalitetsforebyggende seksjoner ved distriktets geografiske enheter, og for arrestseksjonen og påtaleseksjonen under Felles kriminalenhet (se kapittel 4 *Relevante funksjoner i Oslo politidistrikt*).

Kriminalitetsforebygging er også en del av politiets arbeid. Sivilombudets samtaler med ansatte fra kriminalitetsforebyggende seksjoner var viktig for helhetsforståelsen av politidistriktets arbeid overfor barn, selv om det ikke inngikk som en del av undersøkelsen.

Under besøket var det ingen mindreårige i arresten. I etterkant etablerte vi derfor en varslingsordning der vi over en periode på fem dager ble kontaktet dersom mindreårige ble fremstilt for arrest. Vi opprettet i tillegg kontakt med aktører som jobber overfor ungdomsmiljøer i Oslo. Totalt kom vi på denne måten i direkte dialog med syv ungdommer.

Det ble under besøket også gjennomført samtaler og befaringsbefaring ved Oslo kommunes barnevernvakt og Legevakten i Oslo kommune.

I forkant og i etterkant av besøket hentet vi inn dokumenter fra politidistriktet, som rutiner, statistikk, informasjon fra politioperative systemer og et utvalg straffesaksdokumenter.

Følgende personer deltok under besøket:

- Hanne Harlem (sivilombud)
- Helga Fastrup Ervik (avdelingssjef, jurist)
- Silje Sønsterudbråten (seniorrådgiver, samfunnsviter)
- Helen Håkonsholm (seniorrådgiver, kriminolog og politi)
- Mette Jansen Wannerstedt (seniorrådgiver, sosiolog)
- Johannes F. Nilsen (seniorrådgiver, jurist)
- Jonina Hermannsdottir (seniorrådgiver, kriminolog)
- Jannicke Godø (seniorrådgiver, psykolog)
- Trude Julie Dommerud (kommunikasjonssjef)

2.2 Innhenting av et bredere informasjonsgrunnlag

Som ledd i undersøkelsen hentet vi inn oversikt fra alle landets politidistrikt over mindreårige som hadde blitt pågrepet eller innbrakt og plassert på celle for årene 2018, 2019 og 2020, og tilsvarende for mindreårige som hadde blitt pågrepet eller innbrakt, men ikke plassert på celle.¹³ Vi ba også om dokumentasjon knyttet til et utvalg arrestanter per distrikt, lokale rutiner, samarbeidsavtaler med barnevernvakt, opplæring og eventuelle avviksmeldinger relatert til mindreåriges opphold i arrest i 2020.¹⁴

I tillegg var vi i dialog med Uteseksjonen, Spesialenheten for politisaker, Barneombudet, Forsvarergruppen i Advokatforeningen, Norges institusjon for menneskerettigheter (NIM) og Politidirektoratet.

2.3 En forenklet fremstilling av arrestforløpet

Mindreårige kan settes i arresten på grunnlag av en *innbringelse* etter politiloven,¹⁵ eller en *pågrepelse* når det er mistanke om et straffbart forhold,¹⁶ eller ved brudd på utlendingsloven¹⁷.

Pågrepelse kan brukes når politiet oppretter en straffesak og det er skjellig grunn til å mistenke at en person har gjort noe som kan gi mer enn seks måneder fengselsstraff. Det brukes i hovedsak for å hindre at noen unndrar seg straffeforfølgning, at bevis går tapt eller at straffbare handlinger fortsetter.¹⁸

Innbringelse er et virkemiddel som politiet kan bruke for eksempel for å håndtere ordensforstyrrelser eller personer som er til fare for seg selv eller andre, blant annet på grunn av ruspåvirkning.¹⁹

Den som er arrestert har rett til helsehjelp og skal ved behov få helsehjelp i arresten eller fremstilles for legevakt.²⁰ Dette vil ofte gjøres på vei til arresten.

Når den mindreårige er transportert til arresten, skal det vurderes om det er tvingende nødvendig å plassere arrestanten på celle. Andre alternativer skal vurderes.²¹

Dersom den mindreårige er *innbrakt* etter politiloven er det vaktstjefen i arresten som skal beslutte om hun eller han skal settes inn i arrest. Vaktstjefen har også ansvaret for at barnet blir ivarettatt og får sine rettigheter sikret under oppholdet.²²

Når en mindreårig *pågripes*, er det påtalemyndigheten som har det øverste ansvaret for at rettighetene til denne personen ivaretas. Påtalemyndigheten er blant annet ansvarlig for at det løpende vurderes og påses at vilkårene for frihetsberøvelsen er oppfylt og at pågrepne personer ikke oppholder seg i arresten lengre enn nødvendig. Påtalemyndigheten er også ansvarlig for at politiets etterforskning skjer i samsvar med lov og instruks.²³ Vaktstjefen i arrest er ansvarlig for god kommunikasjon med påtalemyndigheten og at oppholdet i arresten gjennomføres etter gjeldende regelverk.²⁴

¹³ Fordelt på kjønn, alder ved plassering, hjemmel for plassering, varighet av opphold og beskrivelse av oppholdssted for de som ikke ble plassert på celle.

¹⁴ Det har variert hvor detaljert de ulike distriktene har svart. På grunn av usikkerhet knyttet til tallmaterialet, har vi kun brukt tallene for 2019 og 2020.

¹⁵ Politiloven §§ 8 og 9.

¹⁶ Straffeprosessloven § 171-173a.

¹⁷ Utlendingsloven § 106. Pågrepelse etter utlendingsloven omhandles ikke videre i rapporten.

¹⁸ Se straffeprosessloven kapittel 14 jf. § 170 a, for en uttømmende beskrivelse av vilkårene for pågrepelse.

¹⁹ Se særlig politiloven §§ 8 og 9 jf. § 6.

²⁰ Arrestforskriften § 2-3 og arrestinstruksen kapittel 6 avsnitt 6.2 Vurdering av behovet for helsehjelp.

²¹ Politidirektoratet, instruks for bruk av politiets arrest, rundskriv 2018/011 av 9. november 2018 (heretter arrestinstruksen), kapittel 5 Særlig om mindreårige, andre ledd, jf. Straffeprosessloven § 184 andre ledd.

²² Arrestinstruksen, kapittel 2 del 2.1.4 Vaktstjef.

²³ Påtaleinstruksen § 7-5 andre ledd og arrestinstruksen, kapittel 1 punkt 1.3 Virkeområde og kapittel 2 punkt 2.2 Påtalemyndighetens rolle og ansvar.

²⁴ Arrestinstruksen kapittel 2 punkt 2.1.4 Vaktstjef.

Dersom en mindreårig skal avhøres, har vedkommende flere rettigheter som må ivaretas.²⁵ Dette har påtalemyndigheten og polititjenestepersonen som gjennomfører avhøret ansvar for.²⁶

I gjennomgangen av informasjonen som ble hentet inn kom det fram at de viktigste funnene som gjaldt mindreårige og arrest, omfattet de som var pågrepet. I perioden vi undersøkte hadde Oslo politidistrikt i veldig liten grad brakt inn og plassert mindreårige på celle i arresten for forhold som ordensforstyrrelser og rus. Denne rapporten konsentrerer seg derfor om *pågripelser* av mindreårige.

---

²⁵ Straffeprosessloven kapittel 8 og påtaleinstruksen kapittel 8.

²⁶ Påtaleinstruksen § 7-5 og Riksadvokaten (2016). Rundskriv nr.212076 11. mai 2016, Avhør.

3. Barns sårbarhet og rettigheter

3.1 Barn har et særlig behov for beskyttelse

Barn har en høyere risiko for å ta skade av frihetsberøvelse enn voksne. Fysisk og mentalt er de i en sårbar utviklingsfase, og hjernen er ikke ferdig utviklet før langt ut i 20-årene.²⁷ Normalutvikling er avhengig av tilstrekkelig relasjonell trygghet, sosial kontakt, modell-læring og aktivisering.²⁸ Ved isolasjon fra omverdenen settes denne utviklingen i fare. Å bli overlatt til seg selv i en vanskelig situasjon er derfor særlig kritisk for barn og ungdom.

Barn har heller ikke samme forutsetninger for å oppfatte tid som voksne. De har ikke nødvendigvis rukket å utvikle evner til å håndtere stress, angst og uro som isolasjon kan skape.²⁹ Stress påvirker hjernens arbeidskapasitet og kan bidra til å forverre minnefunksjonene og «omprogrammere» hjernen til alltid å være i beredskap.³⁰

I sin rapport om frihetsberøvede barn påpekte FNs spesialrapportør Juan E. Méndez at barns sårbarhet innebærer at det skal mindre til før forbudet mot tortur og umenneskelig eller nedverdiggende behandling brytes.³¹ Også FNs barnekomité viser til barns fysiske og psykiske utvikling og understreker at dette krever at de behandles på en annen måte enn voksne i straffesystemet.³²

Å bli fratatt friheten og plassert på celle, eller å utsettes for bruk av makt kan skape traumer. Traumatiske hendelser er situasjoner der en person opplever en trussel mot eget eller andres liv eller helse og der personen føler seg redd og uten kontroll over situasjonen.³³ Traumer som skjer i barndommen, kan være særlig skadelige fordi de virker inn på barns utviklingsprosesser, og dermed utgjør en fare for å gi en skjevutvikling eller sette varige spor.³⁴ Når noen blir satt alene i en glattcelle, oppstår det også risiko for isolasjonsskader.

Mange barn opplever isolasjon og ensomhet under arrest og varetekt. Denne opplevelsen kom også fram blant ungdommene vi snakket med.

” Det var dårlig å være der, jeg vil aldri dit igjen. Å sitte låst inne alene. Det var dårlig, veldig dårlig. Det er veldig dårlig å sitte på den cella, være låst inne på et rom. Jeg får lyst til å gråte.

Sitat ungdom

Barn som kommer i kontakt med politiet fordi de er mistenkt for kriminelle handlinger er ikke en ensartet gruppe. Det er likevel grunn til å anta at flere er i vanskelige og mer utsatte livssituasjoner enn den generelle befolkningen.³⁵

²⁷ Lee, J. (2016). Lonely Too Long – Redefining and Reforming Juvenile Solitary Confinement. *Fordham Law Review*, 85, 846–870

²⁸ Se for eksempel Tetzchner, S. v. (2012). *Utviklingspsykologi*. Oslo: Gyldendal akademisk.

²⁹ Broberg, A. Almqvist, K., Tjus, T. (2007) *Klinisk barnepsykologi. Utvikling på avveie*. Fagbokforlaget 2007.

³⁰ Hansen, S. (2000). *Från neuron till neuros: En introduktion till modern biologisk psykologi*. Stockholm, Natur & Kultur Akademisk. Henvist til i: Barnombudsmannen (2013) *Från Insidan. barn och ungdomar om tillvaron i arrest och häkte*. Side 33. Stockholm, Barnombudsmannen.

³¹ FNs spesialrapportør mot tortur (2015), avsnitt 32-33.

³² FNs barnekomité, generell kommentar nr. 10 punkt 10.

³³ Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress, NKVTS. (2016). *Informasjon om traumatiske hendelser og reaksjoner man kan oppleve i ettertid*. Notat utarbeidet ved NKVTS-2007, oppdatert 2016.

³⁴ Balaban, V. (2009). Assessment of Children. I E. Foa, T. Keane, M. Friedman, & J. Cohen, *Effective Treatments for PTSD: Practice Guidelines from the International Society for Traumatic Stress Studies* (s. 62). New York/London: The Guildford Press. Tine Jensen, spesialist i barne- og ungdomspsykologi, PhD/forsker (2016/2021). Barn og traumer. Norsk psykologforenings nettsider: <https://www.psykologforeningen.no/publikum/informasjonsvideoer/videoer-om-psykiske-lidelser/barn-og-traumer>.

³⁵ Se for eksempel: Oslo politidistrikt og Oslo kommune (2021) *Barne- og ungdomskriminalitet i Oslo. Rapport basert på data fra 2020*. Oslo: Salto-samarbeidet, Oslo kommune, Oslo politidistrikt, side 84.

Kriminalitet hos unge er assosiert med en rekke risikofaktorer som sosioøkonomisk utenforskap, høyt konfliktnivå i familien, omsorgssvikt, vold, overgrep og andre traumer, og samtidig atferds- og rusproblematikk.³⁶ Belastende og traumatiske livshendelser i oppveksten er en viktig risikofaktor for utvikling av alvorlig atferdsproblemer og kriminalitet. I møter med barn er det viktig å være bevisst på at vanskelig atferd ofte er et uttrykk for vonde erfaringer og vanskelige liv.³⁷

«Barn som bruker vold eller gjør kriminalitet, er likevel barn. Husk det, når dere møter barn ute på gata eller i vanskelige situasjoner. Det kunne vært ditt barn. Det som kan være annerledes, er at mange av de barna du møter har vært gjennom mange vanskelige og vonde ting.»

*Forandringsfabrikken,
sitat fra rapporten «Sint utenpå, vondt inni.»*

3.2 Barn har særlige rettigheter når de er fratatt friheten

Barns særlige sårbarhet er bakgrunnen for at FNs barnekonvensjon slår fast at frihetsberøvelse av barn kun skal skje som en siste utvei og for et kortest mulig tidsrom.³⁸ Konvensjonen slår fast at alle som er under 18 år skal regnes som barn.³⁹ Pågrepelse av barn vurderes særlig strengt på grunn av høy risiko for umenneskelig eller nedverdiggende behandling i den innledende fasen av en slik frihetsberøvelse.⁴⁰

Også norsk lov understreker at mindreårige ikke skal settes på celle eller plasseres i annet låst rom med mindre det er «tvingende nødvendig» av hensyn til barnets eller andres sikkerhet.⁴¹ Dette er et enda strengere vilkår enn vilkåret for pågrepelse («særlig påkrevd»)⁴² Barn som er i politiets varetekt, bør derfor som hovedregel plasseres i egnede rom med kontinuerlig tilsyn.

«Ethvert barn som er berøvet friheten, skal behandles med menneskelighet og med respekt for menneskets iboende verdighet, og på en måte som tar hensyn til barnets behov i forhold til dets alder.»

Barnekonvensjonen artikkel 37, bokstav c

Barn som er fratatt friheten skal som klar hovedregel ikke plasseres sammen med voksne.⁴³ De har rett til å holde kontakt med familien sin, unntatt under særlige omstendigheter. Alle barn som fratas friheten, har rett til umiddelbar juridisk og annen egnet bistand, og rett til å prøve lovligheten av frihetsberøvelsen for en domstol og få en rask avgjørelse av saken.⁴⁴

³⁶ Aase H, Lønnum K, Sørli MA, Hagen K.A, Gustavson K, Utgarden I.H. (2020). Barn, unge og kriminalitet. Hvordan forhindre at barn og unge kommer inn i eller fortsetter med en kriminell løpebane? Oppsummering og vurdering av virksomme tiltak, behandling og organisering. side 51. Oslo: Folkehelseinstituttet

³⁷ Aase H, Lønnum K, Sørli MA, Hagen K.A, Gustavson K, Utgarden I.H. (2020). Barn, unge og kriminalitet. Hvordan forhindre at barn og unge kommer inn i eller fortsetter med en kriminell løpebane? Oppsummering og vurdering av virksomme tiltak, behandling og organisering, side 28-29. Oslo: Folkehelseinstituttet.

³⁸ FNs barnekonvensjon artikkel 37 bokstav b). Se også EMDs dommer i Nart mot Tyrkia, klagenr. 20817/04, 6. mai 2008, avsnittene 31-33; Korneykova mot Ukraina, klagenr. 39884/05, 19. januar 2012, avsnitt 44; Agit Demir mot Tyrkia, klagenr. 36475/10, 27. februar 2018, avsnitt 32. Se også Havanareglene, regel 17, Beijing-reglene, regel 13 nr. 1 og 19 nr. 1.

³⁹ FNs barnekonvensjon artikkel 1. Barn kan gis myndighet innenfor avgrensede områder før full myndighetsalder, for eksempel kan barn som er fylt 15 år holdes strafferettslig ansvarlig, jf. straffeloven § 20 første ledd. Unge lovbytere under 18 år har likevel vern som barn etter barnekonvensjonen.

⁴⁰ Europarådets torturforebyggingskomité (CPT), Anbefalinger om mindreårige som fratas friheten som ledd i straffeforfølgning, komiteens 24. generelle rapport, CPT/Inf (2015)1-part rev1 (heretter CPT 2015), avsnitt 97–99.

⁴¹ Arrestinstruksen, kapittel 5 Særlig om mindreårige, andre avsnitt.

⁴² Straffeprosessloven § 174 andre ledd. Se Rt. 2013 side 67 om tolkningen av og forholdet mellom de to vilkårene.

⁴³ Unntak gjelder kun hvis det er til barnets beste å være sammen med voksne.

⁴⁴ FNs barnekonvensjon artikkel 37 bokstav d).

Barnekonvensjonens artikkel 40 har egne rettssikkerhetsgarantier for barn som er anklaget eller dømt for straffbare handlinger, inkludert krav om barnevennlige alternativer til frihetsberøvelse.⁴⁵

Barn som er fratatt friheten har rett til å bli hørt i alle spørsmål som gjelder frihetsberøvelsen, enten direkte eller via rettslig eller annen passende bistand, og prosedyrene skal være barnevennlige.⁴⁶ Barns meninger skal tillegges vekt i takt med alder og modenhet.⁴⁷ Ved alle handlinger og avgjørelser som berører barn, skal barnets beste være et grunnleggende hensyn.⁴⁸

FNs barnekomité har flere ganger sterkt anbefalt Norge å sikre at behandlingen av mindreårige lovovertredere er fullt ut i tråd med barnekonvensjonen og andre relevante standarder.⁴⁹ Komiteen har særlig anbefalt at staten forsikrer seg om at barn bare blir fratatt friheten som en siste utvei og for et kortest mulig tidsrom, at barn aldri må være frihetsberøvet sammen med voksne, og at beskyttelsestiltak for barn styrkes slik at bruk av isolasjon kan unngås i størst mulig grad.

Barn og unges rettigheter

Barneombudet og Redd Barna har forenklede utgaver av barnekonvensjonen på sine nettsider:

<https://www.barneombudet.no/for-barn-og-unge/barnekonvensjonen>

<https://www.reddbarna.no/vart-arbeid/barns-rettigheter/barnekonvensjonen-i-kortversjon/>

⁴⁵ FNs barnekonvensjon artikkel 40.

⁴⁶ FNs menneskerettskomité, Generell kommentar nr. 9, CCPR/C/GC/35, avsnitt 62, og FNs barnekomité, Generell kommentar nr. 12, avsnitt 32–37.

⁴⁷ Grunnloven § 104 første ledd og FNs barnekonvensjon artikkel 12.

⁴⁸ Grunnloven § 104 andre ledd og FNs barnekonvensjon artikkel 3 nr. 1.

⁴⁹ FNs barnekomité, avsluttende merknader etter behandling av Norges 5./6. rapport om gjennomføringen av FNs barnekonvensjon, 4. juli 2018, CRC/C/NOR/CO/5-6, avsnitt 35 og avsluttende merknader etter behandling av Norges 4. rapport om gjennomføringen av FNs barnekonvensjon, 3. mars 2010, CRC/C/NOR/CO/4, avsnitt 57-58.

4. Relevante funksjoner i Oslo politidistrikt

Oslo politidistrikt er det største politidistriktet i landet målt i folketall, og det minste målt i areal. I 2017 og 2018 ble politidistriktet utvidet til å omfatte også områder utenfor Oslo fylke. Distriktet har rundt 3000 ansatte.

Politidistriktet ledes av en politimester og en visepolitimester, og er organisert i åtte faglige enheter og tre geografiske enheter.⁵⁰ De tre geografiske enhetene består av syv politistasjoner og ett lensmannskontor.⁵¹ Disse har lokal ledelse og egne seksjoner for etterforskning, påtale, patruljetjeneste, etterretning og kriminalitetsforebygging. De faglige enhetene er organisert på tvers av geografi.

I all hovedsak lå funksjonene som var relevante for Sivilombudets undersøkelse plassert under den faglige enheten Felles kriminalenhet.⁵² I tillegg så vi nærmere på patruljetjenestene under de tre geografiske enhetene. Vi innhentet også noe informasjon om de forebyggende tjenestene.

4.1 Sentralarresten

Oslo sentralarrest ligger under Felles kriminalenhet. Sentralarresten er plassert i en egen bygning (ca. 4400 kvm) i forlengelse av politihuset på Grønland. Bygget ble tatt i bruk i 2007. Det er til sammen 100 celler i Oslo sentralarrest og rundt 90 er i bruk.

Sentralarresten er døgnbemannet og beregnet på korte opphold.

Arrestseksjonen ledes av en tjenesteperson med politiutdannelse, som har det øverste politifaglige ansvaret for drift av sentralarresten og personalansvar for seksjonens avsnittsledere. Seksjonslederen skal også ivareta arrestfaget i politidistriktet.

Vaktsjef har ansvar for at innsettelse og opphold i arresten gjennomføres i tråd med gjeldende lov og regelverk. Vaktsjefene er organisert i et eget avsnitt som består av ti personer (inkludert en leder). Disse går i tredelt turnus. Stillingen som vaktsjef krever politiutdannelse.

Arrestforvarere, med begrenset politimyndighet etter politiloven § 20, ivaretar den daglige driften og kontakten med arrestantene. De skal utføre oppgaver som registrering, inspeksjoner, lufting, utdeling av mat og ivaretagelse av arrestantene. Arrestforvarerne var organisert i åtte faste vaktlag, (avsnitt) som gikk i turnus. Hver vakt ledes av en arrestleder (ledende arrestforvarer) med bakgrunn som arrestforvarer. Denne har ansvar for å beslutte rammene for ivaretagelsen av arrestantene (som inspeksjonshyppighet og innhold i inspeksjonene) og formelle forhold som gjelder oppholdet (som registreringer, kontakt med helse- og omsorgstjenesten og informasjonsutveksling i vaktbytter).

4.2 Påtale og etterforskning

I Oslo politidistrikt ligger påtale- og politifaglig etterforskningsledelse under pågående politioppdrag, som hovedregel under Felles kriminalenhet.⁵³

Påtalemyndighetens ansvar i den innledende fasen av straffesaker ivaretas av påtaleseksjonen ved Felles kriminalenhet. Seksjonen består hovedsakelig av ansatte med juridisk embetseksamen i stillinger som politiadvokat.

⁵⁰ Politidistriktet har i tillegg staber for HR og HMS, kommunikasjon, virksomhetsstyring og internrevisjon.

⁵¹ Manglerud og Stovner (enhet øst), Sentrum og Grønland (enhet sentrum), og Majorstua, Asker, Bærum og Røyken & Hurum lensmannskontor (enhet vest).

⁵² Felles kriminalenhet består av en administrativ og en politifaglig støttestab og ni seksjoner, herunder arrestseksjonen og seksjon for felles straffesaksinntak. Enheten yter service og bistand til øvrige seksjoner i politidistriktet.

⁵³ Fremstillingen i dette kapittelet er forenklet. Nasjonal straffesaksinstruks, 8. mai 2020 og straffesaksinstruks for Oslo politidistrikt, 1. desember 2020, regulerer straffesaksarbeidet i politidistriktet.

En politiadvokat ivaretar alltid rollen som påtalefaglig etterforskningsleder i saker som kommer inn til politiets operasjonssentral eller som avdekkes av politipatruljene (kriminaladjutant). Denne har for eksempel dialog med patruljer og fatter beslutninger om pågrepelse og ransaking under pågående oppdrag.

I saker der en pågrepelse leder til innsettelse i arrest, overtas det påtalemessige ansvaret av en politiadvokat i rollen som jourhavende jurist på «Oslo-jour». Denne er ansvarlig for avgjørelser som opprettholdelser av pågripelser, arrestoppholdets lengde og vurderinger av restriksjoner.

Etterforskere ved Felles Kriminalenhet gjennomfører avhør med arrestanter før straffesakene overføres videre.

5. Bruk av arrest for barn i Oslo politidistrikt

Menneskerettslige rammer

Barnekonvensjonen inneholder krav om egne rettssikkerhetsgarantier for barn som er mistenkt, tiltalt eller dømt for straffbare handlinger.⁵⁴ Barnets beste skal være et grunnleggende hensyn i enhver avgjørelse om å frata mindreårige friheten.⁵⁵ Frihetsberøvelse skal kun brukes som en siste utvei.⁵⁶ Barn som mistenkes for straffbare handlinger bør ha mulighet til å bli behandlet gjennom barnevennlige rettslige ordninger.⁵⁷ Slike ordninger bør bygge på barns rettigheter, respektere barns særlige sårbarhet, og være tilpasset barns behov. Det bør være alternativer til frihetsberøvelse fra tidspunktet for pågrepelse.

Arrest skal brukes over et kortest mulig tidsrom og ingen barn bør oppholde seg i en politiarrest i mer enn 24 timer.⁵⁸ Ordninger for rask løslatelse til foreldre eller andre foresatte bør prioriteres.⁵⁹ Påtalemyndigheten bør sikre at barnevennlige tilnærminger brukes gjennom hele etterforskningsfasen.⁶⁰

Barn som er fratatt friheten har rett til trygge og verdige omgivelser.⁶¹ Barnekomiteen anbefaler at alle barn som fratas friheten bør sikres fysiske omgivelser og forhold som er i tråd med målet om å fremme barnets reintegrering i samfunnet.⁶² Lokalene må imøtekomme helse- og hygienekrav og utformes på en måte som tar nøye hensyn til minimumskrav om areal, luftkvalitet, belysning og temperatur.⁶³ FNs regler for beskyttelse av mindreårige som er fratatt friheten (Havanareglene), understreker at barn og unge som er fratatt friheten har rett til omgivelser som fremmer helse og menneskelig verdighet. Europarådets torturforebyggingskomité (CPT) anbefaler at mindreårige ikke settes i ordinære politiceller, men i barnevennlige omgivelser.⁶⁴

5.1 Antall mindreårige i arrest i Oslo

Ifølge tall fra Politidirektoratets årsrapport var det i 2020 totalt 204 tilfeller der mindreårige ble fremstilt for arrest i Oslo politidistrikt. Av disse ble 170 plassert på celle.⁶⁵ Tallene tilsier at Oslo politidistrikt stod for omtrent 30 prosent av tilfellene der mindreårige var fremstilt for arrest i Norge i 2020.

I forbindelse med denne undersøkelsen hentet Sivilombudet inn tall direkte fra alle tolv politidistrikter i landet. For flere av politidistriktene, herunder Oslo, tilsvarte ikke tallene dem som var oppgitt i Politidirektoratets årsrapporter. Vi har ikke kunnet fastslå hva som er årsaken til at tallene som ble rapportert til oss skiller seg fra tallene politidirektoratet gjengir i årsrapportene.

⁵⁴ FNs barnekonvensjon artikkel 40.

⁵⁵ FNs barnekonvensjon artikkel 3 nr. 1 jf. artikkel 37 bokstav b). Se også FNs spesialrapportør mot tortur (2015), avsnitt 25, FNs globale studie om barn som fratas friheten (2019), side 253 og FNs barnekomité, generell kommentar nr. 14 Barnets rett til at hans eller hennes beste skal være et grunnleggende hensyn, 29. mai 2013, CRC/C/GC/14, avsnitt 39.

⁵⁶ FNs barnekonvensjon artikkel 40 nr. 4.

⁵⁷ FNs barnekonvensjon artikkel 40 nr. 3. Se også FNs globale studie om barn som fratas friheten, side 256, kapittel 2.3 og FNs barnekomité, generell kommentar nr. 24, avsnitt 13–17.

⁵⁸ FNs barnekomité, generell kommentar nr. 24, avsnitt og CPT 2015, avsnitt 99. Se også FNs menneskerettskomité, generell kommentar nr. 35, 16. desember 2014, CCPR/C/GC/35, avsnitt 33.

⁵⁹ FNs barnekomité, generell kommentar nr. 24, avsnitt 85.

⁶⁰ Europarådet, Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child-friendly justice, avsnitt 33.

⁶¹ FNs barnekonvensjon artikkel 37 bokstav c første punktum, FNs Havanaregler, regel D 31. Retningslinjer fra Ministerkomiteen i Europarådet om et barnevennlig rettssystem, punkt 32.

⁶² FNs barnekomité, generell kommentar nr. 24, CRC/C/GC/24, avsnitt 95 b).

⁶³ Europarådets regler for mindreårige lovbytere (2008), regel. 63.1.

⁶⁴ CPT (2015), punkt 99: "Further, every effort should be made to avoid placing juveniles in ordinary police cells but rather to hold them in a juvenile-friendly environment". Se også FNs spesialrapportør mot tortur (2015), avsnitt 84 k), som anbefaler "Not to detain children in law enforcement establishments for more than 24 hours, and only in child-friendly environments".

⁶⁵ Politidirektoratet (2020). Årsrapport arrestforhold 2020. Kapittel 2 del 2.1 Totaloversikt fordel på politidistrikt, side 9.

Videre ble vi gjort oppmerksomme på variasjon i distriktenes praksis for innrapportering til Politidirektoratet. Dette medførte at det ikke var mulig å sammenlikne hvor stor andel de mindreårige som ble plassert på celle utgjorde, av det totale antallet innbrakte eller pågrepne mindreårige i de ulike politidistriktene. Politidirektoratet viser til at dette er skjerpet inn og at det i årsrapporten for 2021 vil være mulig med en slik sammenlikning.

Sivilombudet merker seg at tall for arrestasjoner av mindreårige i Norge er usikre. Dette er kritikkverdlig, og ombudet vil følge dette opp med sentrale myndigheter.

Sivilombudet gjennomgikk i forbindelse med besøket et utvalg dokumenter i straffesaker der mindreårige var pågrepet og plassert på celle i Oslo politidistrikt i perioden 1. januar 2021 til og med 12. mai 2021. I denne perioden var 38 mindreårige fremstilt for arrest og innsatt på celle.

5.2 Terskler for frihetsberøvelse av barn

Etter straffeprosesslovgivningen bør ikke personer under 18 år pågripes hvis det ikke er «særlig påkrevd».⁶⁶ Vilåårene for å pågripe mindreårige er dermed klart strengere enn for voksne. Dette er i tråd med Grunnloven § 104 om barnets beste og FNs barnekonvensjon artikkel 37 om at pågrepelse av barn skal brukes som siste utvei.

Det er som hovedregel påtalemyndigheten som kan vurdere og fatte beslutning om at en person skal pågripes.⁶⁷ En politiadvokat må vurdere om vilåårene for pågrepelse er oppfylt, og det kreves derfor god dialog med tjenestepersonene på patrulje som står overfor et mulig straffbart forhold. Påtalemyndighetens beslutning skal være skriftlig og skal inneholde informasjon om hvem som er mistenkt, en kort beskrivelse av det straffbare forholdet og grunnen til pågripelsen.⁶⁸

Politiadvokatene vi snakket med syntes å ha et bevisst forhold til at det skal være en høy terskel for å pågripe barn. Sakens alvorlighet og den mistenktes alder var tungtveiende hensyn i vurderinger av om frihetsberøvelse var særlig påkrevd og forholdsmessig. Inngrepet ble vurdert som mer alvorlig desto yngre barnet var. Det ble samtidig tillagt vekt om den fornærmede i saken var mindreårig. Dette var for å sikre at hensynet til barn som ofre for straffbare handlinger, også ble ivaretatt.

Tjenestepersoner fra patruljeseksjonene opplevde også at det var en høy terskel for å pågripe mindreårige. Selv om polititjenestepersoner selv kan beslutte å gjennomføre pågripelser under visse vilåår,⁶⁹ var det ingen av dem vi snakket med som ville ha pågrepet og kjørt barn til arresten uten først å rådføre seg med politiadvokat. Vaktsef i arrest og operasjonssentralen ble også trukket frem som viktig støtte og beslutningstakere.

Med to unntak forelå det skriftlig pågripelsesbeslutning i de 34 straffesakene vi gjennomgikk. I det ene av disse tilfellene så politiadvokaten ikke ut til å ha vært involvert i pågripelsen. Dette var den eneste straffesaken i utvalget som hadde en lav alvorlighetsgrad (bruk av narkotika).⁷⁰ I den andre saken var beslutningen om pågrepelse tatt av innsatsleder (U-05). I dette tilfellet hadde politiadvokaten ikke opprettholdt pågripelsen, men beordret løslatelse.

Pågripelsesbeslutningene i de øvrige sakene refererte til straffeprosesslovens generelle vilåår for pågrepelse, og inneholdt ikke en spesifikk begrunnelse for at pågrepelse av en mindreårig var ansett

⁶⁶ Straffeprosessloven § 174 og påtaleinstruksen § 9-2 første ledd første punktum. Se også grunnleggende krav til nødvendighet og forholdsmessighet i straffeprosessloven § 170a.

⁶⁷ Straffeprosessloven § 175 første ledd.

⁶⁸ Straffeprosessloven § 175 første ledd og påtaleinstruksen § 9-1 første ledd.

⁶⁹ Straffeprosessloven §§ 176 første ledd og 179.

⁷⁰ Dokumentasjonen viste at det i dette tilfellet gikk omtrent to timer fra innsettelse i arrest til løslatelse. Det gikk omtrent fire og en halv time fra pågrepelse til løslatelse (kjørt til legevakt for helsesjekk før innsettelse i arrest).

«særlig påkrevd».⁷¹ I all hovedsak var det heller ikke dokumentert andre steder hva som gjorde at pågripelsen av den mindreårige hadde vært særlig påkrevd i det enkelte tilfellet.⁷²

Det er problematisk at det ikke forelå skriftlig dokumentasjon av om og hvordan det særlige vilkåret som gjelder pågrepelse av barn var vurdert i hvert enkelt tilfelle.

Innbringelser av barn

Av de 38 mindreårige som ble plassert på celle i sentralarresten i Oslo i perioden 1. januar til 12. mai 2021, hadde kun én status som innbrakt (etter politiloven § 9). Dokumentasjonen viste at innbringelsen i dette tilfellet var besluttet av en politiadvokat. Foreldre og barnevernvakta hadde vært involvert. Inntrykket var at Oslo politidistrikt forsøkte å unngå å innbringe mindreårige for å plassere dem på celle.

5.3 Frihetsberøvelsens varighet («sittetid»)

Den høye terskelen for å frata mindreårige friheten er supplert med egne regler for å gjøre sittetiden i arrest så kort som mulig. Mindreårige som påtalemyndigheten har begjært fengslet, må fremstilles for en domstol «snarest mulig og senest dagen etter pågripelsen».⁷³ Samme frist gjelder ved overføring fra politiarrest til fengsel.⁷⁴ Arrestinstruksen slår fast at en mindreårig kun skal plasseres på celle for «et kortest mulig tidsrom». Dette er nært knyttet til arrestinstruksens vilkår om at en plassering på celle må være «tvingende nødvendig». Samlet gir dette strenge krav til sittetid.

I perioden 1. januar 2021 til og med 12. mai 2021 gikk det i snitt 14 timer fra barna ble innsatt i arresten, til de ble løslatt.⁷⁵ Én mindreårig satt i mer enn 24 timer.⁷⁶ Arrestinstruksen presiserer at mindreåriges opphold i arresten bare kan overstige 24 timer i ekstraordinære tilfeller.⁷⁷ I dette tilfellet var det dokumentert i straffesaken at det tok en time fra ordre om løslatelse ble gitt til den mindreårige ble løslatt. Det var dokumentert at politiet i dette tidsrommet jobbet med å få noen til å møte opp i arresten ved løslatelsen. Den mindreårige ble til slutt løslatt alene da verge ikke hadde anledning til å komme. Sivilombudet finner det kritikkverdig at det internasjonale kravet om at ingen barn skal oppholde seg i arrest utover 24 timer, brytes med begrunnelse i forhold som burde ha vært avklart på et langt tidligere tidspunkt.

Sittetiden i arrest avhenger i stor grad av hvor raskt det gjennomføres nødvendige avhør. I straffesakene vi gjennomgikk, ble avhør av arrestantene nesten utelukkende gjennomført på dagtid, og vi fant at det var gjennomført avhør etter kl. 18:00 i kun tre tilfeller. Pågripelsestidspunktet får dermed stor betydning for hvor lenge det enkelte barn holdes i arresten. I rundt 20 prosent av tilfellene ble den mindreårige innsatt i arrest mellom kl. 18:00 og 22:00. Vår gjennomgang av straffesaker viste at innsettelse av mindreårige etter kl. 18:00, med få unntak hadde medført overnatting i arresten. Dette så ut til å være en sterkt medvirkende årsak til at gjennomsnittlig sittetid var 14 timer for perioden vi undersøkte.

Det kreves forberedelser til avhør. Det er også gode grunner for å ikke gjennomføre avhør om natten. Vi så at det kunne være utfordrende med varslinger og oppmøte fra personer med viktige

⁷¹ Straffeprosessloven § 175 første ledd krever at den skriftlige beslutningen skal inneholde en betegnelse av den mistenkte, en kort beskrivelse av det straffbare forhold og grunnen til pågripelsen. Se også påtaleinstruksens § 9-1 første ledd.

⁷² Sivilombudets vurdering er basert på gjennomgang av utvalgte dokumenter i 34 straffesaker, tilhørende operasjonslogger (PO-logger) og påtaleseksjonens loggføringer av beslutningsgrunnlaget for pågripelsen i kriminaletterretningssystemet Indicia. Gjennomgang av loggføringer i Indicia viste at dokumentasjonen bar preg av tilfældighet og kun unntaksvis tilførte informasjon utover det som forelå i operasjonsloggen eller pågripelsesbeslutningen.

⁷³ Straffeprosessloven § 183 annet ledd første punktum.

⁷⁴ Forskrift om bruk av politiarrest (arrestforskriften) § 3-1.

⁷⁵ Totalt var 38 mindreårige fremstilt for arrest og innsatt på celle i denne perioden. En mindreårig hadde status som innbrakt og er ikke inkludert i utregningen av arrestoppholdets varighet. Vi har også utelatt en mindreårig som vi manglet full arrestjournal for.

⁷⁶ Tiden fra innsettelse i arrest til løslatelse var 24 timer og 10 minutter.

⁷⁷ Arrestinstruksens del 2 kapittel 5 Særlig om mindreårige, femte avsnitt.

ivaretakelsesfunksjoner i forbindelse med avhør sent på kvelden (se kapittel 7.1 *Varsling av foreldre eller andre med foreldreansvar* og 7.2 *Tilgang til forsvarer*). Men tidspunkt for innsettelse i arrest for flere av de mindreårige, tilsier at det er mulig å redusere sittediden ved å gjennomføre flere avhør på kveldstid. Det lave antallet avhør som ble gjennomført om kvelden, gir Sivilombudet bekymring for at mindreårige blir sittende lenger på celle enn det som er nødvendig. Ombudet understreker også at det for mange vil være ekstra belastende å være i arresten over natten

Vi fant også at det enkelte ganger virket å ta uforholdsmessig lang tid fra barnet ble beordret løslatt av politiadvokaten til den faktiske løslatelsen (dimittering) fant sted. I ett tilfelle hadde det gått to timer. Barn skal sitte i arrest i et kortest mulig tidsrom og det er bekymringsfullt at praktiske forhold fører til en forlengelse av oppholdet.

5.4 Plassering i arresten: celle eller alternativ til celle

For at en mindreårig skal plasseres på celle eller i annet låst rom må dette være «tvingende nødvendig».⁷⁸ Det er vaktstjefen som skal bestemme om den mindreårige skal plasseres på celle eller et annet sted.⁷⁹ Politidirektoratet peker på at reglene i straffeprosessloven om at det ikke må finnes «andre reelle alternativ» når fengsling skal vurderes av tingretten, også må være utgangspunktet for innsettelse av mindreårige i politiarrest. De understreker også at terskelen er høyere enn for pågripelse.⁸⁰

Dersom plassering på celle ikke er tvingende nødvendig, skal den mindreårige tilbakeholdes i et mindre inngripende lokale.⁸¹

5.4.1 Alternativer til celle

I Oslo politidistrikt var det få reelle alternativer til plassering på celle. Det ble vist til at patruljer i noen tilfeller ventet med mindreårige i bilen for å unngå innsettelse i celle, eller at avhørsrom, «gangen» eller et venterom kunne benyttes for kortere perioder. Ingen av stedene var tilrettelagt for slike opphold, og det fremstod som at de sjelden ble benyttet til dette.⁸²

Slike alternativer var også avhengig av at en tjenesteperson satt sammen med den mindreårige. Organiseringen av sentralarresten ga i liten grad rom for dette (se kapittel 6.2 *Gjennomføring av tilsyn*). Det ble også ansett problematisk å be om ressurser fra patrulje- eller etterforskningsseksjoner til å sitte sammen med den mindreårige.

Alternativer til plassering på celle skal være vurdert og forsøkt. Vurderingene og konklusjonen skal fremgå av arrestjournal.⁸³ Flertallet av loggføringene vi gjennomgikk bar preg av standardiserte fraser som viste til «sakens alvorlighet», «bevisforspillelsesfare» eller «øvrige omstendigheter» som begrunnelser for plassering på celle; eller at annen plassering var «vurdert, men ikke funnet hensiktsmessig», uten videre begrunnelser. I enkelte tilfeller var ingen vurderinger av alternativer til celle loggført.

⁷⁸ Arrestinstruksen, kapittel 5 Særlig om mindreårige.

⁷⁹ Arrestinstruksen, kapittel 6, punkt 6.1 Fremstilling for vaktstjef og beslutning om innsettelse.

⁸⁰ Politidirektoratet, Veileder til instruks for bruk av politiets arrest, 9. november 2018 (heretter veileder til arrestinstruksen), kapittel 5 Særlig om mindreårige, tredje avsnitt, side 16.

⁸¹ Politidirektoratet, Veileder til arrestinstruksen, kapittel 5 Særlig om mindreårige, tredje avsnitt, side 16.

⁸² I tre av totalt 22 enkelttilfeller (der barn var fremstilt for arrest, men ikke plassert på celle) var det dokumentert i arrestjournal at den mindreårige hadde status som pågrepet. I to tilfeller ble den mindreårige avhørt og dimittert, men nøyaktig sted for avhørene fremgikk ikke. I det tredje tilfellet fremsto det som at den pågrepne hadde blitt transportert direkte til fengsel.

⁸³ Politidirektoratet, Veileder til arrestinstruksen, del 1 kapittel 4 Generelle krav til føring i arrestjournal, side 16.

Det skal gå klart fram av arrestjournalen hvor den mindreårige har oppholdt seg, også der en mindre-årig ikke er plassert på celle eller i annet låst rom.⁸⁴ Vi gjennomgikk også arrestjournaler for de 22 første tilfellene der mindreårige var fremstilt for arrest, men *ikke* satt på celle i 2021. I flertallet av sakene var det utfra arrestjournalen ikke mulig å slå fast nøyaktig hvor den mindreårige hadde oppholdt seg.

Sivilombudets klare inntrykk var at Oslo politidistrikt manglet gode alternativer til bruk av celle for barn som var pågrepet eller innbrakt til arresten, og at dette bidro til de standardiserte begrunnelsene i arrestjournalene. Mangelen på alternativer til celle medfører en klar risiko for at Oslo politidistrikt i realiteten ikke vurderer om vilkåret «tvingende nødvendig» er oppfylt i den konkrete situasjonen. Heller ingen av de øvrige politidistriktene oppga å ha slike tilrettelagte alternativer.⁸⁵ Dette vil Sivilombudet ta opp med sentrale myndigheter.

5.4.2 Celler tilpasset barn

Oslo sentralarrest hadde fem celler som ble omtalt som «barneceller».⁸⁶ Disse ble oppgitt å være tilpasset mindreårige arrestanter. Cellene var plassert i enden av hver gang for å skjerme mindreårige fra støy fra andre celler.

Cellene var vanlige glattceller der det var foretatt minimale justeringer. Utover at de var plassert innerst i gangene, var det lite som skilte dem fra de øvrige cellene; det var flislagte betongrom med ståltoalett, drikkevannsvask og sovebrisk med plastmadrass. Hver celle hadde et høytsittende vindu slik at det i praksis ikke var mulig å se ut. En godt synlig klokke var montert på utsiden av vinduet, og takbelysningen kunne dimmes utenfra. Alle celler var kameraovervåket og hadde calling-anlegg som etablerte to-veis kommunikasjon med kontrollrommet.

Cellene for barn hadde blå veggfarge i et felt over flisene, mens de vanlige cellene hadde rød veggfarge.

I januar 2021 var det blitt montert TV bak vinduet på cellene som skulle brukes til mindreårige. Det var mulig å velge mellom tre TV-kanaler (Discovery, Disney Channel og Travel Channel). Fjernkontrollen var plassert i et skap utenfor cellen og ble betjent av arrestforvarer. Ifølge arrestens retningslinjer for bruk av cellene kunne lyden justeres etter arrestantens ønske. Mindreårige intervjuet i forbindelse med vår undersøkelse, oppga at lyden var avskrudd og ikke mulig å regulere.

Det er lite som tilsier at cellene som brukes for mindreårige i Oslo sentralarrest er tilpasset barn. Cellene er i praksis glattceller.

I Norge er cellene i politiets arrestlokaler glatte celler som opprinnelig ble laget for opphold av berusede personer som forstyrret lov og orden. Glattceller har kun en brisk som er bygget ut fra veggen og et innebygget toalettthjørne. I tillegg mangler de aller fleste mulighet til å se ut.⁸⁷ Denne utformingen gjør arrestceller i Norge særlig uegnet for mindreårige. Utformingen bidrar til å skape utrygghet, frykt og en sterk opplevelse av å være forlatt.

⁸⁴ Politidirektoratet, Veileder til instruks for bruk av politiets arrester. Del 1. Kap. 4 Generelle krav til føring i arrestjournal, side 16. Det presiseres her at det ikke skal være behov for å se både i operasjonsloggen og arrestjournalen for å se hvor vedkommende har oppholdt seg.

⁸⁵ I dokumentasjonen oversendt Sivilombudet fra øvrige politidistrikt ble det beskrevet at avhørsrom, cellerom i bil med tjenesteperson, venterom, ekspedisjonen i politihuset og samtalerom ble benyttet i slike tilfeller.

⁸⁶ Det er også åtte andre tilpassede celler: en celle tilpasset rullestolbruker, en smittecelle med undertrykk, to sikkerhetsceller (polstret celle), en spesialcelle for undersøkelse av avføring, tre «tørrceller» (uten vann og toalett). I tillegg benyttes fire celler som beslagsrom og en celle i hver etasje til verneutstyr for ansatte.

⁸⁷ I Sverige skal arrestceller være møblert med stol, bord, seng og oppbevaringsmuligheter, i tillegg til dyne, pute, madrass, speil, klokke og radio. I situasjoner der en person er beruset, voldsom eller syk skal cellene være tilpasset sikkerhetsvurderinger og hindre den arresterte i å skade seg selv eller andre, se § 3 i förordningen om utformingen av häkten och polisarrester, kapittel 1 §§ 7 og 8 i PMFS 2015:7 og Polismyndighetens allmänna råd PMFS 2015:7.

Til venstre (rød vegg) vanlig glattcelle. Til høyre (blå vegg) celle for mindreårige med TV bak glass i vindu. Foto: Til venstre: Ivan Brodey for LMR arkitektur, til høyre: Sivilombudet.

” Det burde være mer ting der inne, det er for tomt og hardt. Man gjør alt inne på samme rom - bæsjer og tisser der. Så får man ikke vann, det er bare den lille vannstrålen rett over der man bæsjer. Så skal man spise og sove rett ved der man går på do, og det kan stinke.

Sitat fra ungdom

Utformingen av de fysiske omgivelsene er viktig for å gjøre frihetsberøvelsen så lite belastende og skadelig som mulig. Det er også viktig for å legge til rette for at barn skal oppleve avhørssituasjonen som trygg. Forholdene for barn som pågripes ved mistanke om en straffbar handling bør i tillegg gjenspeile at de skal anses som uskyldige inntil det motsatte er bevist.⁸⁸

Det vil kunne oppstå situasjoner der det er tvingende nødvendig å plassere en mindreårig i en kortere periode på en celle eller i et annet låst rom. Dette må imidlertid gjøres på en måte som samtidig sikrer barns rett til barnevennlige omgivelser og som ikke utsetter dem for unødvendig belastning. Det er ikke tilfellet i Oslo sentralarrest. Heller ingen av de øvrige politidistriktene beskrev alternativer til *glattcelle* når det var vurdert som tvingende nødvendig å plassere barn på celle. Sivilombudet vil ta dette opp med sentrale myndigheter.

⁸⁸ FNs barnekonvensjon artikkel 40 nr. 2 b) (i).

Anbefaling: Bruk av arrest for barn

- Ved pågripelser av mindreårige bør Oslo politidistrikt sikre at en påtalejurist alltid involveres som beslutningstaker før barnet transporteres til sentralarresten.
- Oslo politidistrikt bør ved arrestasjoner av mindreårige påse at det foreligger skriftlig dokumentasjon av hvorfor pågrepelse er «særlig påkrevd».
- Oslo politidistrikt bør legge til rette for at opphold i arrest kan gjennomføres i egnet alternativt rom når det ikke er «tvingende nødvendig» å plassere mindreårige på celle.
- Celler som skal brukes for barn og unge når dette er «tvingende nødvendig» bør utformes på en måte som mest mulig demper belastningen ved å oppholde seg i dem.
- Oslo politidistrikt bør tilstrebe å gjennomføre flere avhør av mindreårige arrestanter på kveldstid der dette kan redusere lengden på arrestoppholdet, i den grad dette kan gjøres på en barnevennlig og forsvarlig måte.
- Oslo politidistrikt bør sikre rask løslatelse av mindreårige arrestanter når beslutning om løslatelse er tatt.

6. Ivaretagelse av barn i arrest

Menneskerettslige rammer

Barn og unge som er fratatt friheten, må sikres omsorg, beskyttelse og individuell oppfølging i samsvar med det enkelte barns beste.⁸⁹

De må også sikres grunnleggende behov som mat, vann, søvn, mulighet til å vaske seg og få tilgang til toalett.⁹⁰ De bør sikres mulighet til aktiviteter mens frihetsberøvelsen foregår, som mulighet til å lese, se på TV eller å lytte til musikk, og til å ha fysisk aktivitet utendørs hver dag.⁹¹

Barn og unges liv og helse må ivaretas av de som er ansvarlige for frihetsberøvelsen.⁹² De ansatte må følge nøye med på mindreåriges tilstand og sikre at barn raskt får helsehjelp ved behov.⁹³

Barn bør få tilstrekkelig meningsfull menneskelig kontakt og sansemessige stimuli.⁹⁴ Isolasjon bør aldri brukes overfor mindreårige. Når det vurderes nødvendig å holde en mindreårig atskilt fra andre, bør det kun skje der en kvalifisert ansatt er til stede med barnet, eller i umiddelbar nærhet.⁹⁵ Barn som er arrestert skal holdes atskilt fra voksne arrestanter.⁹⁶

Barn som fratas friheten har rett til å ha kontakt med foreldre eller andre med foreldreansvaret, unntatt i helt spesielle tilfeller.⁹⁷

6.1 Kravet til mulighet for samvær med ansatte «til enhver tid»

Politiarrester er i liten grad innrettet slik at arrestantene kan ha sosial kontakt med andre. Ved Oslo tingrett dom 2. juni 2014 (A mot Staten v/Justis- og beredskapsdepartementet) ble den norske stat dømt for krenkelse av EMK artikkel 8 for *de facto* isolasjon i politiarrest. I etterkant av dommen ga Riksadvokaten midlertidige retningslinjer om bruk av politiarrest for å hindre ulovlig isolasjon i norske arrester. Retningslinjene ble fulgt opp i arrestinstruksen der det blant annet slås fast at det skal settes inn tiltak for å hindre isolasjon og avhjelpe konsekvensene av opphold i politiets arrest.⁹⁸

Arrestinstruksens krav til oppfølging av mindreårige er enda strengere. Mindreårige i politiarrest skal «til enhver tid» ha mulighet til å ha samvær med ansatte fra arresten eller noen som jobber i helse- og omsorgstjenesten eller barnevernet, som befinner seg i lokalene.⁹⁹ At barn skal holdes atskilt fra voksne arrestanter innebærer at fellesskap med andre arrestanter i lufteområder eller eventuelle fellesområder som et tiltak for å sikre menneskelig kontakt, nesten aldri vil være aktuelt.

Gjennomgang av oversendte arrestjournaler viste at ingen av de mindreårige som hadde blitt satt på celle i perioden 1. januar 2021 til 12. mai 2021, hadde kontinuerlig tilgang til voksne.¹⁰⁰

⁸⁹ FNs barnekonvensjon artikkel 3 nr. 1. Se også Manfred Nowak, FNs Globale undersøkelse om barn som er fratatt friheten, 2019, side 257.

⁹⁰ FNs Havanaregler, regel 34 og 37.

⁹¹ FNs barnekonvensjon artikkel 31 og FNs Barnekomité, Generell kommentar nr. 24, avsnitt 95, bokstav b. Se også FNs Havanaregler, regel 18, bokstav c og regel 47.

⁹² FNs Havanaregler, regel 34 og 37.

⁹³ FNs Havanaregler, regel 49–55.

⁹⁴ FNs Havanaregler, regel 32 og FNs barnekomité, Generell kommentar nr. 24, avsnitt 95, bokstav b.

⁹⁵ FNs barnekomité, Generell kommentar nr. 24, avsnitt 95, bokstav h.

⁹⁶ FNs barnekonvensjon artikkel 37, bokstav c, andre punktum.

⁹⁷ FNs barnekonvensjon artikkel 37, bokstav c, andre punktum. FNs barnekomité, generell kommentar nr. 24, avsnitt 94.

⁹⁸ Arrestinstruksen, kapittel 12.

⁹⁹ Arrestinstruksen, kapittel 5 Særlig om mindreårige. Se også kapittel 9, 10 og 11, som gjelder oppfølging av alle arrestanter.

¹⁰⁰ Arrestjournaler bestod i Oslo politidistrikt av to ulike deler; et registreringsskjema der personalia og sentral informasjon om arrestasjonen og arrestoppholdet ble registrert, og en aktivitetslogg der løpende opplysninger om arrestoppholdet og aktiviteter ble ført. Tilsyn ble registrert i arrestjournalenes aktivitetslogg.

Åpen celledør og vakt i cellegangen omtales av Politidirektoratet som et viktig tiltak for å ha mulighet for kontakt med ansatte.¹⁰¹ I Oslo sentralarrest var cellene plassert i en annen etasje enn vaktrommet, og «barnecellene» var plassert innerst i cellegangene. Den fysiske avstanden ga ikke et godt utgangspunkt for bruk av åpen celledør. I flere arrestjournaler var det ikke notert om kontinuerlig kontakt med ansatte var tilbudt. Inntrykket under besøket var at dette i svært liten grad ble benyttet som et tiltak for å dempe belastningen. Informasjon fra andre politidistrikt tydet på at åpen celledør ble brukt i noen grad. Trøndelag politidistrikt oppga for eksempel at de ikke hadde egne rom for mindreårige, men at de fleste ble satt på celle med åpen dør og fast vakt.

Ledelse og ansatte oppga at tilsynsfrekvensen for barn på celle ble vurdert individuelt, men at tilsyn hver halvtime var et minimum. For voksne innsatte var tilsynsfrekvensen hver time.

Det ble oppgitt at informasjon ved tilsyn og inspeksjonsrunder meldtes til kontrollrommet via samband slik at opplysningene ble loggført fortløpende i arrestjournalssystemet. I situasjoner med mange arrestanter og mye trafikk på samband måtte arrestforvarerne notere seg informasjonen og loggføre den ved anledning. Det var også elektroniske kortlesere ved hver celledør for registrering av tidspunkt for tilsyn. Cellene i arresten ble kontinuerlig overvåket med lyd- og bildeopptak.

Gjennomgang av arrestjournalenes aktivitetslogg viste at det i tiden umiddelbart etter innsettelse på celle var dokumentert tilsyn hver halvtime for nesten samtlige mindreårige. Tilsynsfrekvensen gikk i mange tilfeller over til hver time på kvelds og nattetid. I noen arrestjournaler var det loggført en beslutning om å redusere tilsynsfrekvensen; registrert som en følge av den mindreåriges ønske om ro eller at hun eller han hadde sovnet. I flere arrestjournaler var det imidlertid ikke loggført vurderinger når tilsynsfrekvensen endret seg. Det fremsto dermed som tilfeldig. Arrestinstruksen fastslår at mindreårige på dagtid skal tilses minst hver halvtime dersom vaktsjefen ikke har besluttet mindre hyppig inspeksjon. Vurderinger av og beslutninger om inspeksjonshyppighet, samt begrunnelsen for endringer av inspeksjonshyppigheten skal føres i arrestjournalen.¹⁰² Dette var ikke alltid dokumentert i Oslo sentralarrest.

Arrestjournalene var ikke alltid utfyllt på en måte som dokumenterte når tilsynet faktisk var avsluttet. Vi fant også enkelte unntak der det hadde gått nærmere to timer mellom et eller flere tilsyn med mindreårige arrestanter. Dette er alvorlig.

Både ansatte og ledelse i sentralarresten i Oslo oppga at mindreårige ofte takket nei til tilsyn og at flere ga uttrykk for at de vil ha fred til å sove. Omtrent 45 prosent av alle innsettelsene på celle skjedde etter kl. 22:00 og oppholdet i arresten varte over natt. Vår gjennomgang av arrestjournaler viste at det i flere tilfeller var notert at den mindreåriges ønsket å sove, men dette gjaldt ikke alle.

Ledelsen viste til at det ble satt inn ekstra bemanning for å sikre tilstedeværelse av arrestpersonell for mindreårige dersom det var behov. I samtaler med ansatte var det imidlertid en utbredt oppfatning at knapphet på tid og ressurser gjorde mer omfattende tilsyn og oppfølging vanskelig. I en av arrestjournalene vi gjennomgikk, var det registrert at en 17 år gammel arrestant var kontaktsøkende og ville «*snakke mye*», men «*på grunn av kapasitet kan ikke AF (arrestforvarer) bli låst ved klienten over lengre tid*».

Barn som fratas friheten har rett til å ha kontakt med foreldre eller andre med foreldreansvaret, unntatt i helt spesielle tilfeller.¹⁰³ Gjennomgåtte arrestjournaler viste at det i 15 av 37 tilfeller var besluttet at den mindreåriges ikke skulle ha kontakt med andre enn forsvarer.¹⁰⁴ De var dermed avskåret fra å

¹⁰¹ Politidirektoratet, Veileder til instruks for bruk av politiets arrester, 9. november 2018, side 16.

¹⁰² Arrestinstruksen, kapittel 11, avsnitt 11.2 Inspeksjonshyppighet.

¹⁰³ FNs barnekonvensjon artikkel 37, bokstav c, andre punktum. FNs barnekomité, generell kommentar nr. 24, avsnitt 94.

¹⁰⁴ Gjennomgangen bygger på 37 oversendte aktivitetslogger.

ha kontakt med familie.¹⁰⁵ Kun i et fåtall av de øvrige arrestjournalene var det dokumentert at den mindreårige hadde hatt kontakt med familie under oppholdet i arresten.¹⁰⁶ Den svært begrensede muligheten til kontakt med omverdenen, øker belastningen ved å sitte i arrest.

Meningsfull menneskelig kontakt er sentralt for å redusere skadevirkninger av isolasjon.¹⁰⁷ Sivilombudet er bekymret for at kapasitet er en medvirkende årsak til at mindreårige ikke får tilbud om kontinuerlig voksenkontakt i Oslo sentralarrest. De aller fleste vil oppleve en innsettelse i arrest som dramatisk. Dette gjelder også barn som tidligere har opplevd arrestasjon. Mange vil ha et stort behov for trygghet, for eksempel gjennom å snakke med noen eller ha noen i nærheten, selv om de ikke nødvendigvis setter ord på dette.

6.2 Gjennomføring av tilsyn

Arrestleder var ansvarlig for å beslutte hvordan tilsynet skulle gjennomføres. Det inkluderte hvor ofte arrestforvarere oppsøkte cellene og hvor god tid de tok seg til uformelle samtaler i disse møtene, hva de tilbød av kompenserende tiltak og om de svarte på henvendelser fra innsatte over calling, gjennom luke eller ved å gå til cellene for en prat ansikt til ansikt. Det varierte noe på tvers av avsnitt hvordan dette ble gjennomført. Ett arrestavsnitt (av åtte) hadde innført en ordning der én arrestforvarer fikk et spesielt ansvar for å følge opp mindreårige. Ordningen skulle gjøre at den mindreårige ikke trengte å forholde seg til flere ansatte, og sikre at oppfølging ble gjennomført.

Enkelte arrestjournaler inneholdt konkret dokumentasjon om gjennomføring av tilsyn. I en journal stod det for eksempel:

«Samtale inne på celle. Ble bl.a. informert om at det snart blir avhør med foresatt + advokat til stede. Han uttrykte at det gikk fint, men håpet å slippe ut snart. Ble tilbudt mat, men takket nei pga faste. Ønsket fortsatt ikke samtale med BV (barnevern).»

I flertallet av arrestjournalenes aktivitetslogger var det imidlertid ikke mulig å se om arrestforvareren hadde vært inne på cellen eller om tilsyn ble gjort gjennom inspeksjonsluke, hva som ble observert, hvilke vurderinger som ble gjort eller hvilke tiltak som ble vurdert som nødvendige eller ikke nødvendige. Flere aktivitetslogger bar preg av klipp og lim, for eksempel: «Avdempende isolasjonstiltak vurdert iht. instruks. Ingen tiltak utover det som er beskrevet i aktivitetslogg.». Dette gir ingen informasjon om hva som er tilbudt, hvordan den innsatte responderte og hvordan situasjonen til barnet var.

Arrestinstruksen presiserer at «alle relevante opplysninger knyttet til den enkelte arrestantens opphold i arresten journalføres på en klar og tydelig måte». Opplysningene skal «være tilstrekkelig utfyllende og detaljerte til å gi en riktig beskrivelse av en arrestant eller situasjon».¹⁰⁸ Samlet var det mangelfullt dokumentert hvordan tilsyn ble gjennomført.

Arrestjournalene viste at de fleste mindreårige som var innsatt i arrest fra januar 2021 og frem til besøkstidspunktet fikk tilbud om lesestoff og mulighet til å se på TV. Samtaler med ungdommer viste at TV-tilbudet på celle var begrenset. Kanalvalget var begrenset til tre kanaler og flere oppga at det ikke var mulig å ha på lyd. Det var ingen muligheter for å lytte til musikk eller på andre måter sysselsette seg under oppholdet.

¹⁰⁵ Hvis det foreligger en slik beslutning skal påtalemyndigheten i samråd med vaksjefen vurdere tiltak som kan iverksettes for å avhjelpe isolasjonsvirkningene. Vaksjefen skal sørge for at resultatet av påtalemyndighetens beslutning og vurderingen av behovet for tiltak føres i arrestjournalen, Arrestinstruksen, kapittel 12 Tiltak for å hindre og motvirke isolasjon.

¹⁰⁶ Slik kontakt var dokumentert i 4 av de 37 gjennomgåtte aktivitetsloggene.

¹⁰⁷ Se Essex Paper 3, Initial Guidance on the interpretation and implementation of the UN Nelson Mandela Rules, utarbeidet av en ekspertgruppe organisert av Penal Reform International og Essex Human Rights Centre 7.– 8. april 2016, s. 88–89

¹⁰⁸ Arrestinstruksen, kapittel 4 Generell krav til føring av arrestjournal, fjerde avsnitt.

Ved lengre arrestopphold var det registrert at flertallet av barna også fikk tilbud om dusj og lufting.¹⁰⁹ Arrestjournalene var knappe og noe mangelfulle også på disse punktene.

Sentralarresten i Oslo hadde tre separate lufteområder. Lufteområdene var helt strippet, uten sittebenker eller andre installasjoner. Et av områdene var en luftegård som var inndelt i flere avlukker atskilt med gitter. Disse var uten mulighet for ly for vær og vind. De to andre lufteområdene var utformet som store rom med tak og begrenset innfall av lys og luft fra felt med glassbyggstein.

Under normale omstendigheter var det tillatt å røyke, men under pandemien hadde det vært nedlagt forbud mot dette av smittevern hensyn. Vår gjennomgang viste at et mindretall av de mindreårige takket ja til lufting. Svært få takket ja til lufting to ganger.

En av luftegårdene som var inndelt i tre avlukker.

Samlet fremstod det som om tilsyn av mindreårige i Oslo sentralarrest i begrenset grad sikret meningsfull menneskelig kontakt. Det fremsto i praksis begrenset hva arrestforvarerne kunne tilby når mindreårige var plassert på en celle.

Sivilombudet understreker at tiltak for å hindre isolasjon og avhjelpe negative konsekvenser av opphold i arrest, er avgjørende for å ivareta mindreårige arrestanter. Mindreårige i politiarrest skal «til enhver tid» ha mulighet til samvær med ansatte fra arresten, eller med noen i helse- og omsorgstjenesten eller barnevernet. Dette var ikke tilfelle i Oslo sentralarrest.

6.3 Samtaletilbud fra barnevernvakta

Oslo politidistrikt og barnevernvakta i Oslo kommune inngikk i februar 2020 en formell samarbeidsavtale for «å sikre at barn som blir satt i arrest får nødvendig og riktig oppfølging, og at en eventuell belastning ved å være i arresten blir minst mulig». Barnevernvakten er barnevernets akuttberedskap på kveldstid og i helger. Barnevernvakta skulle ifølge avtalen tilby alle barn plassert i arrest på kveld og natt en samtale. På dagtid skulle lokalt barnevernkontor varsles.

¹⁰⁹ Politiarrestforskriften §§ 2-6, 2-7 og 2-8.

Oslo politidistrikt opplevde at det kunne være problematisk å få ansatte fra lokalt barnevern til å gjennomføre samtaler med mindreårige arrestanter i sentralarresten. Når det lot seg gjennomføre var det til gjengjeld en fordel at disse ansatte ofte kjente barnet.

Vår dokumentgjennomgang bekreftet at samtlige barn som ble satt på celle i sentralarresten fra januar 2021 til besøkstidspunktet, ble informert om muligheten til å snakke med barnevernvakta. Ansvar for å informere om samtalen lå hos politiet. Det manglet skriftlig rutiner for hva som skulle formidles og hvordan, og det var uklart om det ble sikret at barna forstod hva barnevernvakta er, hvilken rolle den har og forholdet mellom politiet og barnevernvakta. Det fantes ikke skriftlig informasjon om tilbudet.

Av 38 barn takket 15 ja til samtaletilbudet. Av disse ble det i 12 tilfeller gjennomført en samtale. For barnevernvakten er samtaler med barn i arrest én av mange oppgaver. De vil dermed ikke alltid ha kapasitet til møte alle som ønsker det. Det kan også bety at barn i arrest må vente. I arrestjournalen for en 15 år gammel gutt med selvskadingsproblematikk kom det fram at han kl. 21:31 hadde ønsket å snakke med barnevernvakta. Det var notert at barnevernvakta var opptatt med et annet oppdrag og at gutten ønsket å bli vekket dersom de kom mens han sov. Kl. 03:39 var det notert at barnevernvakta kom til cella.

Ifølge samarbeidsavtalen mellom Oslo politidistrikt og barnevernvakta skulle samtaler med barn i hovedsak handle om «å sikre at barnas rettigheter er ivaretatt, samt trygge dem i den situasjonen de er». Barnevernvakta understreket at dette ikke betød at de sjekket om barnets rettigheter var ivaretatt i arresten. Samtaler tok utgangspunkt i barnets ønsker og behov.

” Varigheten varierer. Det er oftest korte samtaler som bærer preg av «hva kan dere gjøre for meg». Men det er tilfeller der vi trøster og er der over tid. Blir sittende over tid og hører. Da er vi på cella. Det er barn som opplever redsel. Vi har hatt nattevakter som har sittet med dem til de har sovnet.

Sitat fra Barnevernvakta

Barnevernvakta opplyste at de alltid journalførte samtaler med mindreårige arrestanter og at barna alltid ble informert om dette. Dersom det kom frem opplysninger om hvordan barna opplevde seg behandlet av politiet, ble det nedtegnet. Det gjaldt også informasjon om bruk av maktmidler eller skader påført i møte med politiet.

Det er positivt at det var satt i system en ordning med tilbud om samtale med barnevernvakta. Å få snakke med en voksen som er uavhengig av politiet, kan være viktig i en krisesituasjon. Det er samtidig grunn til å understreke at det ikke er barnevernvaktas ansvar å sikre at mindreårige ikke sitter i isolasjon. Dette ansvaret ligger hos politiet.

Vår gjennomgang av arrestjournaler viste at over halvparten av barna takket nei til en samtale med barnevernvakta.¹¹⁰ Forskning viser at mange barn opplever barnevernet som noe fremmed. Spesielt i minoritetsbefolkningen er det først og fremst assosiert med en kontroll- og overvåkingsfunksjon, og ikke en hjelpefunksjon.¹¹¹ Slike oppfatninger vil også kunne påvirke mindreårige arrestanters ønske om kontakt med barnevernet. Det er samtidig grunn til å tro at flere ville si ja til en samtale dersom det var en ansatt fra barnevernvakta som kom til cella og selv introduserte seg. Å spørre barnet direkte kan øke muligheten for å komme i dialog.

¹¹⁰ I 21 av 37 gjennomgåtte aktivitetslogger var det dokumentert at arrestanten takket nei til samtale med barnevernvakta.

¹¹¹ Se for eksempel: Ipsos (2017). *Tillit til barnevernet blant personer med innvandrerbakgrunn*. Oslo, Ipsos.

Anbefaling: Ivaretagelse av barn i arrest

- Oslo politidistrikt bør sikre at mindreårige arrestanter til enhver tid har mulighet for samvær med voksne.
- Oslo politidistrikt bør sikre at arrestjournal føres i tråd med nasjonale regler og internasjonale krav.
- Oslo politidistrikt bør vurdere hvordan tilbudet om isolasjonsdempende tiltak under opphold i arresten kan utvides.
- Oslo politidistrikt bør sikre at alle mindreårige arrestanter mottar skriftlig informasjon om samtaletilbudet med barnevernvakta i et enkelt og tilgjengelig språk.

7. Grunnleggende beskyttelsestiltak

Tre grunnleggende beskyttelsestiltak bør sikres fra det øyeblikket noen fratas friheten: varsling av foresatte, tilgang til forsvarer og helseoppfølging.¹¹²

7.1 Varsling av foreldre eller andre med foreldreansvar

Menneskerettslige rammer

Alle som fratas friheten skal få anledning til å varsle noen de kjenner om at de er fratatt friheten. Fordi mindreårige er særlig utsatt for krenkelser, bør politiet være pålagt å sikre at en slektning eller annen voksenperson som den mindreårige stoler på, blir varslet om frihetsberøvelsen.¹¹³ Dette gjelder uavhengig av om den mindreårige ber om det, med mindre varslingen ikke er til barnets beste.¹¹⁴ For å kunne vurdere barnets beste, må barn få anledning til å uttale seg og bli hørt.¹¹⁵ Barnet har rett til å bli hørt direkte og ikke kun gjennom en representant.¹¹⁶ Barnets meninger skal tillegges vekt i takt med alder og modenhet.

Foreldre eller andre barnet har tillit til bør få anledning til å være til stede sammen med barnet i politiavhør.¹¹⁷

Foreldre eller andre med foreldreansvar skal varsles når mindreårige pågripes med mindre annet er bestemt av påtalemyndigheten.¹¹⁸ Påtalemyndigheten skal sørge for varslingen, enten ved at politiet ringer eller lar arrestanten ringe selv.¹¹⁹

Varsling til foreldre eller andre med foreldreansvar skal skje så fort som mulig og senest innen to timer etter at den mindreårige har kommet til arresten.¹²⁰ Barnevernet skal også varsles om mindreårige arrestanter.¹²¹

I forbindelse med avhør skal vergen så vidt mulig underrettes, og som regel gis anledning til å være til stede under avhøret og til å uttale seg.¹²² Dersom en siktet er mindreårig har også verge partsrettigheter.¹²³

I forbindelse med besøket gjennomgikk vi dokumentasjon som gjaldt mindreårige som hadde vært plassert på celle i Oslo sentralarrest i perioden fra 1. januar 2021 til besøkstidspunktet 12. mai 2021. Gjennomgangen viste at barnets foreldre eller annen pårørende systematisk ble varslet når mindreårige ble innsatt i arrest. Det ble også systematisk ført i arrestjournalen hvem som var, eller var foresøkt varslet, eventuelt hvorfor varsling ikke var gjort.

¹¹² CPT understreker at beskyttelsestiltakene skal sikres "from the very outset of deprivation of liberty (i.e. from the moment a person is first obliged to remain with a law enforcement agency)".

¹¹³ CPT (2015), avsnitt 98.

¹¹⁴ FNs spesialrapportør mot tortur (2015), avsnitt 75 og 84 j). Se også EU-direktiv 2016/800 11. mai 2016 om rettssikkerhetsgarantier for barn som er mistenkte eller tiltalte i straffesaker, som gir detaljerte regler om varsling til barns foreldre eller verge, se artikkel 5 (ikke rettslig bindende for Norge).

¹¹⁵ FNs barnekonvensjon artikkel 12 og FNs barnekomités generelle kommentar nr. 12 (2009) om barnets rett til å bli hørt, avsnitt 57–64, FNs spesialrapportør mot tortur (2015), avsnitt 51.

¹¹⁶ Barnekomiteens generelle kommentar nr. 24, avsnitt 45.

¹¹⁷ FNs spesialrapportør mot tortur (2015), avsnitt 75 og CPT (2015), avsnitt 98.

¹¹⁸ Straffeprosessloven § 182 jf. Riksadvokatens rundskriv 4/2006, pkt. IX.

¹¹⁹ Straffeprosessloven § 182 jf. Riksadvokatens rundskriv 4/2006, pkt. IX.

¹²⁰ Straffeprosessloven § 182 jf. Riksadvokatens rundskriv 4/2006, pkt. IX og politiinstruksen § 9-2 andre ledd.

¹²¹ Arrestinstruksen, kapittel 5 Særlig om mindreårige. Se også straffeprosessloven §§ 183 tredje ledd og 232a samt påtaleinstruksen § 9-2 andre ledd.

¹²² Påtaleinstruksen § 8-3 andre ledd.

¹²³ Straffeprosessloven § 83.

Flere aktører har pekt på at varsling i noen tilfeller kan gjøre barnets situasjon vanskeligere og vist til barnets rett til å bli hørt i disse situasjonene.¹²⁴ Det er grunn til å anta at barn som kommer i kontakt med politiet i større grad har mer krevende oppvekst- og familieforhold enn den generelle barnebefolkningen (se kapittel 3.1. *Barn har et særlig behov for beskyttelse*). For barn som er pågrepet av politiet må det «særlige grunner» til for å unnlate varsling til pårørende. I vurderingen av hva som kan utgjøre særlige grunner er det hensynet til etterforskningen, og ikke en vurdering av barnets beste som fremheves av Riksadvokaten.¹²⁵ Dette er ikke i tråd med internasjonale menneskerettslige normer som fastslår at der varsling av foreldre ikke er til barnets beste, skal varsling foretas til annen enn den med formelt foreldreansvar. Gjeldende instruks og rundskriv sikrer ikke barnets rett til å bli hørt og at barnets beste tas med i vurderingen når politiet skal foreta varsling ved innsettelse av barn i arrest. Dette vil Sivilombudet ta opp med sentrale myndigheter.

I forbindelse med gjennomføring av avhør ble verger varslet i nesten alle sakene vi så på. Vi fant samtidig flere eksempler på at barnets ønske om å forklare seg for politiet uten tilstedeværelse av verge ble avklart på forhånd. Dette syntes også å bli tatt hensyn til av politiet og av vergen. Det var like vanlig at verge var til stede i avhøret som at den mindreårige forklarte seg uten verge. I et flertall av tilfellene der verge ikke var til stede, var det dokumentert at dette var etter barnets eget ønske.¹²⁶

7.2 Tilgang til forsvarer

Menneskerettslige rammer

Alle barn som fratas friheten skal ha rett til omgående juridisk og annen egnet bistand, og de skal informeres om denne retten.¹²⁷ Barnet bør sikres juridisk hjelp fra starten av frihetsberøvelsen og kostnadene bør dekkes av det offentlige.¹²⁸ En forsvarer kan bidra til at den som fratas friheten ikke utsettes for ulovlig maktbruk eller press, og kan også følge opp ved mistanke om slike hendelser.¹²⁹ Retten til å få tilgang til forsvarer gjelder uavhengig av grunnlaget for frihetsberøvelsen.¹³⁰ For å kunne virke effektivt som vern mot krenkelser, må tilgang til forsvarer omfatte mulighet til å treffe forsvareren ansikt til ansikt og til å ha private samtaler med vedkommende.¹³¹

Mindreårige bør aldri bli avhørt av politiet, bedt om å uttale seg eller signere noe dokument om saken sin uten en forsvarer til stede.¹³² Mindreårige bør som klar hovedregel ikke kunne gi avkall på bistand fra en forsvarer, med mindre det skjer frivillig og er underlagt uavhengig rettslig kontroll.¹³³

¹²⁴ Forandringsfabrikken peker på betydningen av å få kunnskap direkte fra barn. De har gjennom flere år intervjuet og samlet erfaringer blant annet fra barn og unge som har utøvd vold og kriminalitet og gjengitt disse i flere rapporter (flere fulltekstversjoner er tilgjengelige her: <https://www.forandringsfabrikken.no/kunnskapscenter>).

¹²⁵ Riksadvokatens rundskriv 4/2006, pkt. IX.

¹²⁶ Grunnlaget er 34 straffesaker. Data var ufullstendig i 13 av tilfellene (barnet ville ikke forklare seg/dokumentasjonen var ikke fullstendig/ ikke gjennomgått). Verge var dokumentert som ikke til stede i 10 tilfeller. I 8-10 av disse var det gjort etter mindreåriges ønske. Verge var dokumentert som til stede i 11 tilfeller.

¹²⁷ FNs barnekonvensjon artikkel 37 bokstav d). Se også FNs barnekonvensjon, artikkel 40 nr. 2 b)(ii), som gjelder rett til juridisk bistand for barn som er mistenkt, tiltalt eller dømt for straffbare handlinger. Se også FNs spesialrapportør mot tortur (2015), avsnitt 75 og CPT (2015), punkt 98.

¹²⁸ FNs barnekomité, generell kommentar nr. 24 om barns rettigheter i barnerettssystemet, 18. september 2019, CRC/C/GC/24, avsnitt 49 og 51. CPT (2015), avsnitt 98. Se også FNs prinsipper og retningslinjer for tilgang til rettshjelp i straffesakssystemet, vedtatt av FNs generalforsamling juni 2013, res 67/187, se prinsipp 7 avsnittene 20 og 27 om rettshjelp på ethvert trinn i en straffesak og prinsipp 11, avsnittene 34–35 om rettshjelp til barns beste.

¹²⁹ CPT, Tilgang til forsvarer for å forebygge mishandling, utdrag fra CPTs 21. årsrapport 2011, CPT/Inf(2011)28-part1 (heretter CPT 2011), avsnitt 18. Se også EMDs dommer i Salduz mot Tyrkia (Storkammer), 27. november 2008 klagenr. 36391/02, avsnitt 53–54 og Simeonovi mot Bulgaria, 12. mai 2017, klagenr. 21980/04, avsnitt 112.

¹³⁰ FNs barnekonvensjon artikkel 37 bokstav d).

¹³¹ FNs barnekonvensjon artikkel 40 nr. 2 b) (vii) og CPT (2011). Se også CPT, Uttalelse om prinsipper for behandling av personer som er fratatt friheten under covid-19-pandemien, 20 mars 2020, CPT/Inf(2020)13, punkt 9.

¹³² CPT (2015), avsnitt 98.

¹³³ FNs barnekonvensjon artikkel 37 (d) og 40 (2) (b) (ii) jf. FNs barnekomité, generell kommentar nr. 24 om barns rettigheter i barnerettssystemet, 18. september 2019, CRC/C/GC/24, avsnitt 51. Se også EMDs dom i Zherdev mot Ukraina, 27. april 2017, klagenr. 34015/07, avsnitt 140 og CPT 2015, avsnitt 98. EU-direktiv 2016/800 11. mai 2016 om rettsikkerhetsgarantier for barn som er mistenkte eller tiltalte i straffesaker, gir detaljerte regler om barns tilgang til forsvarer, se artikkel 6 (ikke rettslig bindende i Norge).

Etter straffeprosesslovgivningen har alle som er mistenkt for straffbare forhold rett til å få bistand fra en forsvarer etter eget valg på ethvert trinn av saken, inkludert i forbindelse med politiavhør.¹³⁴ Når mistenkte er under 18 år, er det vergen som velger forsvarer.¹³⁵ Mindreårige må likevel bli hørt og deres mening skal tillegges vekt i tråd med alder og utvikling.¹³⁶

Når arrestanten ber om det, skal vaktjefen sørge for at arrestanten får adgang til å kontakte advokat snarest mulig etter ankomst i arresten.¹³⁷ Dette gjelder uansett tid på døgnet.¹³⁸ Mindreårige som pågripes, har rett til offentlig oppnevnt forsvarer fra det øyeblikket det blir klart at de ikke løslates innen 12 timer etter pågripelsen.¹³⁹ Mindreårige som pågripes for kortere tid, har også rett til å kontakte en forsvarer, men de har ikke nødvendigvis rett til å få dekket utgiftene til forsvarerbistand. Samtidig kan det oppnevnes offentlig forsvarer for både voksne og mindreårige pågrepne når særlige grunner taler for det.¹⁴⁰ I vurderingen av «særlige grunner» viser forarbeidene til at forhold som alder, sakens alvor, sakens betydning for den siktede og om faktum eller jussen er komplisert, er relevante.¹⁴¹ At barn ikke er ferdig utviklet og generelt har svakere kognitive evner enn voksne, tilsier at bestemmelsen forstås slik at mindreårige ofte vil være omfattet. FNs barnekonvensjons bestemmelse om rett til omgående juridisk bistand ved frihetsberøvelse, tilsier at rett til advokat i alle fall bør være hovedregelen ved avhør av barn som er pågrepet.

Vi fant ikke noe som indikerte at mindreårige arrestanter ble hindret i å kontakte forsvarer dersom de ba om det. Under befaringen av sentralarresten fikk vi imidlertid utdelt et informasjonsskriv der det var oppgitt at arrestanter som var pågrepet etter kl. 22:00 må regne med å vente til dagen etter med å kontakte advokat. Arrestledelsen opplyste at dette hadde vært politidistriktets praksis tidligere, og at denne versjonen av informasjonsskrivet ikke lenger var i bruk. Det fremsto likevel ikke klart for alle ansatte hvilken versjon av skrevet som var riktig. Politidirektoratet påpekte i 2018 at en praksis med å begrense tilgang til advokat om natten skulle opphøre.¹⁴² Vi fikk i ettertid oversendt et informasjonsskriv med korrekt informasjon.

Sivilombudet gjennomgikk opplysningene som var ført i arrestjournalssystemet om et utvalg mindreårige arrestanter. Registreringene om forsvareroppnevninger var noen ganger ufullstendige og ga ikke grunnlag for å slå fast at fristene for oppnevning alltid ble fulgt. I flere saker var det kun ført opp navnet på en advokat uten at det var notert om advokaten var oppnevnt. Dette gjorde at det ikke var mulig å slå fast om det var foretatt en oppnevning eller kun registrert et advokatønske.

Retten til offentlig oppnevnt forsvarer etter tolvtimersregelen, gjelder i utgangspunktet fra øyeblikket det *blir klart* at vedkommende ikke vil bli løslatt innen tolv timer etter pågripelsen. Det kom fram at noen etterforskere hadde en oppfatning om at mindreårige skal ha forsvarer først når de sitter utover tolv timer. Dette gir en risiko for at forsvarer oppnevnes senere enn barnet har rett til. I mange tilfeller vil gjennomføring av avhør eller andre etterforskningsskritt påvirke varigheten av arrestoppholdet. Det er etterforskeren som har ansvaret for å orientere politiadvokaten om saker der det kan bli nødvendig med forsvareroppnevninger.¹⁴³ Barnets rett til oppnevnt forsvarer er derfor avhengig av en riktig forståelse og god dialog mellom etterforskning og jourhavende jurist.

¹³⁴ Straffeprosessloven § 94 og påtaleinstruksen § 8-1 og 8-4. Se også Rt. 2015 s. 844.

¹³⁵ Straffeprosessloven § 94 andre ledd.

¹³⁶ Grunnloven § 104, FNs barnekonvensjon artikkel 12 og EMK artikkel 6 nr. 3 bokstav c.

¹³⁷ Arrestinstruksen, kapittel 8 punkt 8.2. Se også politiinstruksen § 9-2 andre ledd andre setning og Riksadvokatens rundskriv 4/2006, pkt. IX, nr. 2.

¹³⁸ Riksadvokatens retningslinje 24. mars 2012 (pubnr. RA-2010-583 – RA-2012-847) om endret direktiv om siktedes adgang til å kontakte advokat etter pågrepelse i rundskriv 4/2006 om varetekt.

¹³⁹ Straffeprosessloven § 98 første ledd («skal [...] så vidt mulig»), jf. § 100.

¹⁴⁰ Straffeprosessloven §100 andre ledd.

¹⁴¹ Ot.prp. nr. 66 (2001-2002) side 26.

¹⁴² Politidirektoratet. Veileder til instruks for politiets bruk av arrest, 9. november 2018, punkt 8.2, side 23.

¹⁴³ Straffesaksinstruks for Oslo politidistrikt, 1. desember 2020, side 50.

Straffeprosessloven fastslår at det er barnets verge som skal velge forsvarer når en mindreårig er pågrepet.¹⁴⁴ Det kan sette barn i en sårbar situasjon. Ved dokumentgjennomgangen fant vi at en mindreårig som var pågrepet i en voldssak hadde ønsket en spesiell forsvarer. Da politiet informerte om at det på daværende tidspunkt ikke var snakk om en offentlig oppnevning, ga vergen av økonomiske grunner avkall på advokatbistand. Vergen ble også spurt om samtykke til å gjennomføre avhør av den mindreårige uten egen og forsvarers tilstedeværelse. Barnet ville dermed ha stått helt uten garantier for ivaretagelse dersom politiet hadde gjennomført avhøret slik.¹⁴⁵

Gjennomgang av lyd-/bildeopptak av flere avhør viste at de aller fleste barn hadde forsvarer til stede under avhør, enten fysisk eller over telefon. Det fantes likevel noen unntak. I en sak var en 17-åring avhørt som siktet for en grov narkotikaovertrødelse uten tilstedeværelse fra verken forsvarer eller verge.¹⁴⁶ Den mindreårige hadde ikke ønsket bistand av forsvarer under avhør og vergen hadde samtykket til at avhøret skulle gjennomføres slik. I et annet tilfelle hadde en 16-åring blitt avhørt av to polititjenestepersoner fra patruljen som foretok pågripelsen. Avhøret fant sted i garasjen på politihuset med tilstedeværelse kun av verge. Det ble gjort kjent med retten til å la seg bistå av en forsvarer under avhøret, men det ble ikke spurt direkte om det var ønskelig med advokatbistand. Det var heller ikke dokumentert andre steder at slik bistand var uønsket. En forsvarer bør som hovedregel bistå når mindreårige avhøres som siktet. Der dette unntaksvis fravikes, må det være tydelig og dokumentert at vergen har forstått og tatt aktivt stilling til rettigheten. Det er også uheldig at avhør gjennomføres av to polititjenestepersoner på et sted som er uegnet til å skape trygge rammer for den som skal avhøres.

Straffeprosesslovens bestemmelser gir rom for å avhøre mindreårige som siktet uten forsvarer til stede. Dette er ikke i tråd med internasjonale standarder. Prinsippet om at barn ikke skal avhøres som siktet uten tilstedeværelse av en advokat ble nylig inntatt i den første internasjonale manualen med standarder for intervjuetodikk under etterforskning og informasjonsinnhenting, de såkalte «Mendez-prinsippene». Manualen gir anvisning på kunnskapsbaserte intervjuetknikker som skal ivareta menneskerettighetene og verdigheten til den som avhøres. Manualen har blant annet inntatt prinsippet om at barn ikke kan frasi seg retten til forsvarer.¹⁴⁷

Lyddopptakene fra politiavhørene viste at forsvarer kan ha en utfyllende og viktig rolle blant annet i å formidle rettighetene og pliktene til den mindreårige i en avhørssituasjon. Flere hadde også en forsamtale med barnet før avhøret. Vi fant eksempler på at politiet oppfordret forsvarer til å komme med utfyllende informasjon under avhøret, eller at forsvarer selv tok initiativ til å forklare noe annerledes hvis det var tvil om barnet hadde forstått det som var sagt.

Anbefaling: Tilgang til forsvarer

- Oslo politidistrikt bør påse at alle informasjonsskriv er oppdaterte og tilgjengelige for ansatte slik at den mindreårige sikres korrekt informasjon om forsvarerbistand.
- Oslo politidistrikt bør sikre at forsvarer oppnevnes for mindreårige arrestanter straks det er klart at løslatelse ikke vil skje innen tolv timer etter pågrepelse, og at dette dokumenteres i arrestjournal.
- Mindreårige som er pågrepet bør som hovedregel ikke avhøres uten tilstedeværelse av advokat.

¹⁴⁴ Straffeprosessloven § 94 andre ledd.

¹⁴⁵ Den mindreårige fikk oppnevnt forsvarer og forsvareren var til stede under avhøret.

¹⁴⁶ En forsvarer var oppnevnt, og etterforsker var i dialog med denne før avhøret ble gjennomført.

¹⁴⁷ FNs barnekonvensjon artikkel 37(d) og 40(2)(b)(ii). Se også FNs menneskerettskomité, generell kommentar nr. 10 CRC/C/GC/10, avsnitt 49-50 og Prinsipper for effektive intervju for etterforskning og informasjonsinnhenting, 2021 (heretter Mendez-prinsippene), avsnitt 139.

7.3 Helseoppfølging

Menneskerettslige rammer

Alle mindreårige som fratas friheten skal ha tilgang til helsehjelp ved behov. De bør umiddelbart etter frihetsberøvelsens start informeres om denne rettigheten.¹⁴⁸ En lege bør alltid tilkalles uten opphold dersom en arrestant ber om helsehjelp.¹⁴⁹ Politiet skal i slike tilfeller ikke foreta noen egen vurdering av arrestantens helse, men sikre tilgang til helsehjelp. Alle helseundersøkelser av arrestanter skal gjennomføres uten at politiet kan høre hva som sies. Politiet bør heller ikke kunne se inn i pasientrommet, med mindre helsepersonellet i særlige tilfeller ber om dette.¹⁵⁰

7.3.1 Organisering og samarbeid

Under transporten til arrest er patruljen ansvarlig for å vurdere om arrestanter har behov for helsehjelp. Ved mottak i arresten ligger dette ansvaret til vaktstasjon, og under arrestoppholdet er det plassert hos arrestforvarere med støtte av kontrollrommet.

I tilfeller der det ble vurdert å være behov for helsehjelp ble dette i hovedsak gitt av Legevakten i Oslo kommune, enten ved fremstilling på legevakten eller ved besøk i arresten. Asker og Bærum legevakt ble brukt enkelte ganger når dette var geografisk praktisk. Akuttmedisinsk kommunikasjonsentral (AMK) ble brukt for akuttoppdrag.

Det ble understreket av både Legevakten i Oslo kommune og Oslo sentralarrest at ordningen for helseoppfølging ikke fungerte optimalt. Behovet for vurderinger i forbindelse med innsettelse, sykdomstilfeller der arrestanten ber om legebistand eller medisiner etter innsettelse, tilfeller av akutt sykdom og behov for vurderinger av psykisk helse, har økt. På bakgrunn av dette ble det høsten 2020 nedsatt et internt utvalg i Oslo politidistrikt. Utvalget skulle utrede behov og løsninger for medisinsk tilsyn i arresten. I mars 2021 kom gruppen med sin interne rapport der det ble foreslått en løsning med en stedlig helsetjeneste ved Oslo sentralarrest, og et mulig samarbeid med helsetjenestene ved Oslo fengsel.

Det forelå på besøkstidspunktet ingen skriftlig samarbeidsavtale mellom Legevakten i Oslo kommune og Oslo sentralarrest, men begge parter oppga at samarbeidet fungerte godt. Vi fikk opplyst at det i etterkant av vårt besøk ble holdt et samarbeidsmøte, og at to møter var planlagt for høsten 2021. Vi har også fått opplyst at det i juni 2021 ble igangsatt et seks måneders prøveprosjekt for å styrke arbeidet med helseoppfølging i arresten.

En veileder for helsetjenester i politiarrest er under utarbeidelse av Helsedirektoratet og Politidirektoratet. Veilederen har vært på høring, men var ikke utgitt på besøkstidspunktet. Veilederen vil legge føringer for samarbeidet mellom politiarrester og legevakt, også i Oslo.

7.3.2 Fremstilling for legevakt

Etter arrestforskriften skal politiet før innsettelse i politiarrest vurdere behovet for helsehjelp og sørge for nødvendig fremstilling for lege.¹⁵¹ Dersom en innbrakt er så beruset at hun eller han ikke er i stand til å ta vare på seg selv, skal politiet straks vurdere å umiddelbart bringe vedkommende til legevakt eller annet egnet helsetilbud.

¹⁴⁸ CPT (2015), avsnitt 98.

¹⁴⁹ CPT (2012). Utvikling i CPTs standarder for politiarrest, utdrag fra CPTs 12. årsrapport 2012 (heretter CPT 2012), CPT/Inf(2002)15-part, avsnitt 42.

¹⁵⁰ Arrestforskriften § 3-2 første ledd.

¹⁵¹ Politiloven § 9 fjerde ledd og arrestforskriften § 3-2 andre ledd.

Dersom patruljen vurderer at arrestanten har behov for legetilsyn, fremstilles arrestanten for Legevakten i Oslo kommune. Politipatruljer bruker da ambulanseinngangen ved legevakten, skjermet fra publikumsinngangen. Pasienter på vei til arrest behandles i samme system for prioritering som øvrige pasienter; det vil si ut fra alvorlighetsgrad og helsemessig hast. Alder er i seg selv ikke en faktor i vurderingen.

Legevakten i Oslo kommune var ikke kjent med at mindreårige var blitt fremstilt for legevakten i forbindelse med arrest. Det ble ikke ført statistikk på dette. Vår gjennomgang av politiets dokumentasjon av de 37 første innsettelsene av mindreårige i 2021, viste at to av disse hadde vært fremstilt for legevakten. To andre var i samme periode fulgt opp av legevakten i *arresten* (se kapittel 7.3.3 *Helseoppfølging i sentralarresten*).

Fremstilling for legevakt kunne ifølge politiet ofte medføre ventetid. Det var venterom inne på legevakten, men det ble oppgitt at pasienter som kom i følge med politi, som oftest ventet utenfor. Vi fikk i intervju med tjenestepersoner fra patruljeseksjonene beskrevet et eksempel der et 15 år gammelt barn som var svært verbalt og fysisk utagerende, måtte vente på helsehjelp i en time i en cellebil; fysisk holdt fast av politibetjenter. Det er viktig at helsepersonell kjenner til situasjonen pasienten befinner seg i ved fremstilling, også dersom vedkommende venter utenfor. Rom bak i cellebil er ikke egnet for lengre opphold (for bilde se kapittel 9.1 *Bruk av maktmidler under pågrepelse og transport*), særlig ikke for barn. Tilspissede situasjoner i cellebil kan også i seg selv skape risiko for helseskader.

Det var også et glatt rom tilgjengelig på legevakten. Rommet på ca. 14 kvadratmeter hadde innmurt brisk og et vindu beskyttet med plast slik at det ikke kunne knuses. Døren hadde et lite firkantet vindu, men det ble oppgitt at døren ikke under noen omstendighet ble lukket. Rommet skulle kun brukes dersom det var nødvendig av hensyn til sikkerhet for ansatte og andre pasienter. Det ble opplyst at rommet var sjeldent i bruk og at det ikke hadde blitt brukt for mindreårige.

Politiet skal bidra til å ivareta helsepersonellens nøytralitet og ikke be helsepersonellet godkjenne innsetting i arrest.¹⁵² Legevaktspersonellet opplevde at dette ble overholdt og at avgjørelsen om hvorvidt politi skulle være til stede under helseundersøkelser lå hos helsepersonell. Politiet stod som hovedregel utenfor undersøkelsesrommet. Dersom politiet var til stede inne i undersøkelsesrommet, var dette på bakgrunn av sikkerhetsvurderinger gjort av helsepersonell. Menneskerettslige standarder tilsier at politiet ikke skal kunne overhøre samtaler mellom helsepersonell og pasient.¹⁵³ Allmennlegevakten i Oslo har retningslinjer som sier at ansatte skal bruke sikkerhetsalarm i all pasientkontakt. En slik løsning kan bidra til å ivareta både helsepersonellens sikkerhet og pasientens rett til respekt for konfidensialitet.

Under sine uavhengige og fortrolige helseundersøkelser har helsepersonell et ansvar for å være oppmerksomme på tegn til skader påført i forbindelse med pågrepelse, politiarrest eller avhør.¹⁵⁴ FNs Istanbulprotokoll gir viktige føringer for dokumentasjon og oppfølging av slike skader. Legevakten i Oslo kommune hadde kamera tilgjengelig, og det ble oppgitt at skader ville bli dokumentert i journal og rapportert internt i avvikssystemet. Sivilombudet fant at det var usikkerhet om hvordan og til hvem slike skader skulle rapporteres.¹⁵⁵ Det mangler også nasjonale retningslinjer for dokumentasjon og rapportering av skader som helsepersonell oppdager på mennesker som er fratatt friheten. Dette ble påpekt av Den europeiske torturforebyggingskomiteen (CPT) etter besøk til Norge i 2018:

¹⁵² Politidirektoratet, veileder til instruks for bruk av politiets arrester, 9. november 2018, side 24.

¹⁵³ CPT (2012), avsnitt 42.

¹⁵⁴ Se Havanareglene nr. 49 og 50 om barns rett til å få skader vurdert av helsepersonell ved innsettelsen i arrest.

¹⁵⁵ Legevakten har i etterkant opplyst at noen typer skader skal følges opp av Allmennlegevakten, mens andre skader skal overføres til Skadelegevakten for behandling og dokumentasjon.

«CPT reiterates its recommendation that the Norwegian authorities take appropriate steps – including, if necessary, at the legislative level – to ensure that, whenever injuries are recorded by a health-care professional, which are consistent with allegations of ill-treatment made by a prisoner (or which, even in the absence of the allegations, are indicative of ill treatment), the record should be systematically brought to the attention of the relevant prosecutor, regardless of the wishes of the person concerned.»

7.3.3 Helseoppfølging i sentralarresten

Innsatte i arrest skal kunne snakke direkte og ukontrollert med helsepersonell.¹⁵⁶ Dette kan sikres ved at den innsatte får snakke med helsepersonell på telefon etter at politiet har forvisset seg om at det er helsepersonell som besvarer henvendelsen.

Ved akutte og livstruende situasjoner ble det tilkalt ambulanse. Dersom tilstanden ikke var livstruende, men det fortsatt ble vurdert som nødvendig med helsevurdering, ble arrestanten fremstilt for Legevakten i Oslo kommune. I tilfeller der det var snakk om mindre alvorlige helsebehov var rutinen at sentralarresten ringte legevakten. Helsepersonell avgjorde i slike situasjoner om lege kom på sykebesøk.

Oslo politidistrikt oppga at de opplevde et stadig økende behov for medisinsk tilsyn i arresten. Tall fra Legevakten i Oslo kommune underbygger dette. Se *Tabell 1*.¹⁵⁷

Tabell 1: Omfang av medisinsk tilsyn fra Legevakten i Oslo kommune i Oslo sentralarrest

	2018	2019	2020
Kontakter fra Sentralarresten til legevaktsentralen	458	604	728
Sykebesøk i sentralarresten	331	335	420

Legevakten var ikke kjent med om de hadde tilsett mindreårige under sykebesøk til arresten. Det førtes ikke statistikk på dette. Gjennomgang av de 37 første innsettelsene av pågrepne mindreårige på celle i sentralarresten i 2021, viste at fire mindreårige arrestanter i perioden fra 1. januar til besøkstidspunktet i 2021 var i kontakt med legevakten. To av disse ble fremstilt for legevakt på vei til arresten (se kapittel 7.3.2 *Fremstilling for legevakt*), mens to andre ble tilsett av lege fra legevakten i arresten.

I begge de to siste tilfellene var det notert at helseundersøkelsen ble foretatt på celle. Arrestjournalen inneholdt ikke informasjon om arrestforvarer var til stede under undersøkelsen eller om de mindreårige arrestantene fikk anledning til å snakke direkte og ukontrollert med helsepersonell.

I flertallet av arrestjournalene for mindreårige som vi gikk gjennom, var det ikke notert om behov for helseoppfølging var vurdert. I ett tilfelle hadde en 17 år gammel nærkontakt til en covid-19 smittet opplevd forverring i helsetilstanden, uten at det kom fram om legevakten ble kontaktet.

Selv om beslutninger knyttet til helsevurderinger skal ligge hos legevakten, opplevde arrestforvarere i praksis å stå i krevende helsefaglige vurderinger. Det var en utbredt oppfatning at legevakten ikke prioriterte arresten. Av intervjuer og skriftlig dokumentasjon kom det fram at det kunne hende at innsatte i arrest måtte vente 10-15 timer før legebilen kom.

¹⁵⁶ Arrestforskriften § 3-2 tredje ledd og pasient- og brukerrettighetsloven § 2-1a jf. helse- og omsorgstjenesteloven § 3-1.

¹⁵⁷ Tall gjengitt i Arrestseksjonens rapport fra mars 2021: Behovsanalyse, sluttrapport og risikovurdering. Organisatoriske endringer. Helsetjenester i arrest. Oslo politidistrikt.

Legevakten i Oslo kommune oppga under besøket at vurderinger knyttet til sykebesøk i arresten utelukkende ble tatt på bakgrunn av helseopplysninger og at innsatte i arrest ble vurdert og prioritert på lik linje med andre pasienter.

Det er gode grunner for at prioritering av helseoppfølging bygger på rene helsefaglige vurderinger. Det er likevel viktig at helsepersonell er kjent med at belastningen ved å være på glattcelle kan ha helsemessig effekt på flere måter. Det kan gjøre pasienten mindre i stand til å formidle viktig informasjon til helsepersonell. Det kan også i seg selv skape risiko for helseskader. I Sivilombudets høringsuttalelse til veileder for helsetjenester i politiarrest, understreket vi behovet for at legevaktpersonell har kunnskap om skadevirkninger og helseoppfølging ved isolasjon. Vi påpekte blant annet at skadevirkninger fra isolasjon kan inntre umiddelbart og gi til dels alvorlige symptomer.¹⁵⁸

For mindreårige som ikke har samme forutsetninger for å oppfatte tid som voksne, og som ikke har utviklet samme evner til å håndtere stress, angst og uro, vil dette kunne gjelde i enda sterke grad (se kapittel 4.1 *Sentralarresten*).¹⁵⁹

Anbefaling: Helseoppfølging av mindreårige arrestanter

- Ansatte ved Legevakten i Oslo kommune bør gjøre seg kjent med Istanbulprotokollen og opparbeide seg kompetanse i å avdekke eventuelle overgrep i henhold til denne.
- Oslo politidistrikt og Legevakten i Oslo kommune bør sikre at alle mindreårige som ønsker kontakt med helsetjenesten får mulighet til å snakke direkte og ukontrollert med helsepersonell, også som ledd i helsepersonells prioritering (*triage*) av helseoppfølging.
- Ansatte ved Legevakten i Oslo kommune bør være kjent med barns sårbarhet og den helsemessige påkjenningen det kan være for barn å sitte i arrest.

¹⁵⁸ Sivilombudsmannens høringsuttalelse om veileder om helsetjenester til arrestanter i politiarrest. 29.08.2019. <https://www.sivilombudet.no/wp-content/uploads/2019/09/Sivilombudsmannens-h%C3%B8ringsuttalelse-om-veileder-om-helsetjenester-til-arrestanter-i-politiarrest.pdf>

¹⁵⁹ Broberg, A. Almqvist, K., Tjus, T. (2007) Klinisk barnepsykologi. Utvikling på avveie. Fagbokforlaget 2007.

8. Barns rett til informasjon

Menneskerettslige rammer

Barn og unge som blir fratatt friheten, har krav på god og tilpasset informasjon fra de blir tatt hånd om av politiet, til de blir løslatt eller overført til et fengsel eller annet sted. Risikoen for krenkelser er stor i de første timene av en frihetsberøvelse og FNs barnekonvensjon krever at barn som mistenkes for en straffbar handling, informeres umiddelbart og direkte om mistanken mot seg, samt om retten til juridisk eller annen bistand i saken.¹⁶⁰ Denne informasjonen bør gjentas og tilpasses underveis i arrestforløpet og myndighetene bør sikre at den mindreårige forstår hvorfor de er fratatt friheten, hvilke muligheter de har og den videre saksgangen.¹⁶¹ Retten til å bli informert om grunnlaget for frihetsberøvelsen gjelder uavhengig av rettsgrunnlag.¹⁶²

Informasjonen bør formidles på en enkel, ikke-teknisk måte, på et språk den mindreårige forstår, om nødvendig med tolk.¹⁶³ Informasjonen må tilpasses barnets alder og modenhet og gis både skriftlig og muntlig. Skriftlig informasjon må utformes på en enkel, barnevennlig måte og være tilgjengelig på flere språk. Den som gir informasjonen, har et særlig ansvar for å forsikre seg om at den mindreårige har forstått det som blir sagt og skrevet.¹⁶⁴ God og tilpasset informasjon skal også sikre at barnets rett til å bli hørt, ivaretas.¹⁶⁵

Barn som pågripes og plasseres i arrest, kan være preget av krise, sjokk eller ruspåvirkning. Enkelte forstår verken norsk eller engelsk. Det er derfor et stort behov for at informasjonen gjentas og forenkles for å sikre at den mindreårige har forstått. Tolk kan være nødvendig. Juridisk informasjon som kan være vanskelig å forstå for barn, må formidles på en måte som er tilpasset barnets modenhet og alder og situasjonen informasjonen gis i.

Rett til informasjon ved pågrepelse

Det er avgjørende at en mindreårig som pågripes får informasjon så tidlig som mulig. I et flertall av sakene vi gjennomgikk var det ikke mulig å slå fast hvilken informasjon om rettigheter den mindreårige hadde fått under selve pågripelsen. Intervjuer med tjenestepersoner fra patruljeseksjonene tydet på at mange ga informasjon om hva de var pågrepet for og til dels om deres sentrale rettigheter. Det kom også fram at mange forsøkte å forklare ting på en forståelig måte, og betrygge med tanke på den videre prosessen. Vi fant at det ikke var en enhetlig tilnærming til om eller hvordan dette ble dokumentert. Det gjorde det vanskelig å vite hvor mye informasjon som ble gitt til barn ved pågripelser.

Informasjon om rettigheter ved innsettelsen i arrest

Når den mindreårige settes inn i politiarresten, skal vaksjefen sørge for at arrestanten snarest mulig får en orientering om grunnlaget for innsettelsen, og om hvordan saken vil bli fulgt opp. Arrestanten skal samtidig få en orientering om sine rettigheter. Informasjonen skal også utleveres skriftlig.¹⁶⁶ Det skal benyttes tolk når det er nødvendig.

¹⁶⁰ FNs barnekonvensjon artikkel 40 nr. 2 (b) (iv) og FNs barnekomité, generell kommentar nr. 10, avsnittene 58–60. Se også EMK artikkel 5 nr. 2 og FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter artikkel 9 nr.2 og A/HRC/RES/31/31, avsnitt 6; A/HRC/46/15, avsnitt 4. Se tilsvarende CPT (2015), avsnitt 98.

¹⁶¹ FNs barnekomité, Generell kommentar nr. 24, avsnitt 47 og 48.

¹⁶² Se bl.a. EMDs dom i Van der Leer mot Nederland, 21. februar 1990, klagenr. 11509/85, avsnitt 27–28, Mendez-prinsippene, (2021), avsnitt 74.

¹⁶³ Se hhv. EMDs dom i Khlaifia og andre mot Italia (Storkammer), 15. desember 2016, klagenr. 16483/12, avsnitt 115 og FNs barnekonvensjon artikkel 40 nr. 2 b) (vi) jf. FNs barnekomité, generell kommentar nr. 24, avsnitt 48 og 64.

¹⁶⁴ CPT (2015), avsnitt 98.

¹⁶⁵ FNs menneskerettskomité, generell kommentar nr. 9 CCPR/C/GC/35, avsnitt 62 og FNs barnekomité sin generelle kommentar nr. 12, avsnitt 32–37.

¹⁶⁶ Arrestinstruksen, kapittel 6 punkt 6.6 Orientering til arrestanten ved innsettelse.

Det fantes to informasjonsskriv for arrestanter; ett om rettigheter for innbrakte etter politiloven, og ett om rettigheter for pågrepne. Skrivene ble delt ut til arrestanter ved registrering i arrestmottaket.

Skrivene var tilgjengelig på bokmål og nynorsk og var oversatt til 18 språk.¹⁶⁷ Under besøket kom det frem at det ene informasjonsskrivet inneholdt feil (se kapittel 7.2 *Tilgang til forsvarer*). Dette ble rettet opp da feilen ble påpekt. Ingen av informasjonsskrivene var tilpasset barn. Språket var vanskelig å forstå og det manglet viktig informasjon, som barns rett til å få kontinuerlig oppfølging av ansatte under oppholdet på celle.

Intervjuer med arrestforvarere ga inntrykk av at mange var opptatt av å informere barn på en god og tilpasset måte. Flere understreket at de gjentok informasjonen for å sikre seg at den var forstått. Det var likevel vanskelig å få sikker informasjon om hvor godt mindreårige ble informert om sine rettigheter ved innsettelse.

Informasjon om rettigheter under avhør

Barnets forklaring i et politiavhør kan få konsekvenser som påvirker mulighetene senere i livet. Informasjon om rettigheter er derfor spesielt viktig under avhør.

Det er frivillig for enhver som er pågrepet eller mistenkt i en straffesak å forklare seg for politiet i et avhør. Straffeprosessloven pålegger imidlertid politiet å gi den pågrepne *adgang* til å forklare seg så snart som mulig.¹⁶⁸ Politiet plikter å informere om en rekke formelle rettigheter og plikter, før avhøret innledes.¹⁶⁹ Polititjenestepersoner som foretar avhør, skal vurdere eventuelle sårbarheter hos personen de skal avhøre slik at disse kan adresseres på en god måte.¹⁷⁰ Politiet må forsikre seg om at barnet har forstått hva rettighetene innebærer, før avhøret fortsetter.

Politavihør av barn bør dokumenteres grundig, og helst med lyd- og bilde.¹⁷¹ Opptak gjør det også enklere å etterforske påstander om press eller dårlig behandling under politiavhøret.¹⁷² Samtlige avhør vi innhentet var dokumentert med lyd- og/eller bildeopptak.

Vår gjennomgang av lyd- og bildeopptak av avhør viste variasjon i hvordan viktig informasjon ble formidlet til barn. I enkelte avhør la politiet vekt på å forsikre seg om at den mindreårige hadde forstått det som ble formidlet. Informasjonen ble forklart på ulike måter og med et enkelt og tilrettelagt språk. I noen avhør valgte politiet for eksempel å be den mindreårige om å gjenta sin forståelse av de ulike rettighetene når vedkommende bekreftet at rettighetene var forstått: «Hva tenker du jeg mener med det?». Noen ganger avdekket det nyanser i barnets forståelse, som da ble rettet opp. Vi fant også flere eksempler på avhør som bar preg av en rask og rutinemessig gjennomgang av rettighetene. Her ble det ikke gjort nevneverdige forsøk på å formidle rettighetene på en tilpasset måte, eller på å sikre at den mindreårige faktisk hadde forstått.

Etterforskere ved spesialiserte enheter skilte seg ut som gode til å ta seg tid, og til å formidle rettigheter og informasjon på en tilpasset måte. Avhør av mindreårige som ble gjennomført av tjenestepersoner som sjelden tok avhør av mistenkte, bar preg av det. I ett slikt tilfelle ble det gitt feil informasjon om hvem som skulle ta stilling til bistand fra forsvarer. Dette viser hvor viktig det er at polititjenestepersoner som skal avhøre barn i en straffesak, har riktig kompetanse.

¹⁶⁷ Albansk, arabisk, estisk, engelsk, fransk, italiensk, latvisk, litauisk, polsk, rumensk, russisk, samisk, serbokroatisk, somali, spansk, tysk, urdu og vietnamesisk.

¹⁶⁸ Straffeprosessloven § 180.

¹⁶⁹ Straffeprosessloven § 232 og påtaleinstruksen §§ 8-1 og 8-2.

¹⁷⁰ Mendez-prinsippene (2021), avsnitt 103.

¹⁷¹ Mendez-prinsippene (2021), avsnitt 176 og CPT, Forebygging av tortur og annen mishandling fra politiet - refleksjoner om gode praksiser og nye tendenser, utdrag fra CPTs 28. generelle rapport, 2019, CPT/Inf(2019)9-part, avsnitt 81.

¹⁷² Mendez-prinsippene (2021), avsnitt 177 og CPT, Forebygging av tortur og annen mishandling fra politiet - refleksjoner om gode praksiser og nye tendenser, utdrag fra CPTs 28. generelle rapport, 2019, CPT/Inf(2019)9-part, avsnitt 81.

Barn har rett til skriftlig informasjon som er tilpasset barn. God muntlig informasjon må sikres gjennom opplæring og klare prosedyrer. Samlet var det grunn til bekymring for om barn får informasjonen de har krav på når de pågripes og settes i arrest i Oslo politidistrikt.

Anbefaling: Barns rett til informasjon

- Oslo politidistrikt bør påse at barn som pågripes, så tidlig som mulig får informasjon om grunnlaget for pågripelsen og straffeprosessuelle rettigheter, i et språk som er tilpasset barnets behov og forståelse, og at dette dokumenteres på en enhetlig måte.
- Alle mindreårige arrestanter bør ved innsettelse i Oslo sentralarrest motta skriftlig og muntlig informasjon om sine rettigheter og arrestens rutiner, i et språk som er tilpasset deres behov og forståelse.
- Oslo politidistrikt bør sikre at alle mindreårige som avhøres som siktet gis tilpasset informasjon om sine rettigheter og plikter, og at avhøret ikke fortsetter før det er klart at barnet har forstått informasjonen.

9. Maktmidler og kontrolltiltak

Menneskerettslige rammer

Bruk av makt kan bare skje overfor mindreårige i ekstraordinære tilfeller for å forhindre umiddelbar skade på den unge selv, eller på andre, og kun når alle andre virkemidler har vært forsøkt.¹⁷³ All bruk av makt må være så lite inngripende som mulig og skal avsluttes straks faren er avverget.¹⁷⁴

Fysisk maktbruk som ikke er stengt nødvendig, gir høy risiko for brudd på forbudet mot umenneskelig eller nedverdiggende behandling.¹⁷⁵ Det gjelder særlig når fysisk makt brukes mot mindreårige.¹⁷⁶ Maktmidler som håndjern bør som hovedregel ikke brukes på mindreårige.¹⁷⁷

9.1 Bruk av maktmidler under pågrep og transport

Politiets bruk av makt under tjenesteutførelsen må være nødvendig, forsvarlig og forholdsmessig.¹⁷⁸

Polititjenestepersoner fra patruljeseksjonene fortalte at bruk av maktmidler under pågrep ble besluttet på grunnlag av atferden til personen de skulle pågripe og situasjonen pågrepet fant sted i. Mange mente at det ikke påvirket vurderingen at den som ble pågrepet var mindreårig. Noen var bevisste på at bruk av makt og maktmidler kunne oppleves særlig traumatisk for barn, men et mindretall tillot alder egenvekt i forholdsmessighetsvurderingen.

” Han vil bli behandlet som en voksen person av meg, med tanke på hvilken trussel han potensielt utgjør, vurdering av risiko skiller ikke på 17 år eller 18 og ett halvt.

– Polititjenesteperson ved patruljeseksjonen

Bruk av makt kan være nødvendig for å stanse en akutt faresituasjon.¹⁷⁹ Når situasjonen er stanset, må det imidlertid stilles andre krav til tjenestepersonenes vurderinger av om midlene er nødvendige, forsvarlige og forholdsmessige i betraktning av situasjonens alvorlighet, opplysninger om personens alder og andre omstendigheter.¹⁸⁰

Oslo politidistrikt har uniformerte personbiler og cellebiler,¹⁸¹ sivile kjøretøy og biler til bruk i spesielle tjenester. Vårt inntrykk var at både cellebiler og personbiler ble benyttet til patruljetjeneste, men at det i hovedsak var cellebiler som ble brukt til transport i forbindelse med arrestasjoner.

Sivilombudet så nærmere på en av politiets cellebiler. Celledelen besto av en rømningssikker kupé. Kupeen var ren, belyst og fremstod greit ventilert. Sitteplassene var utstyrt med sikkerhetsbelter. Det var mulig å snakke med tjenestepersonen foran i bilen gjennom en luke.

¹⁷³ FNs barnekomité, Generell kommentar nr. 24, avsnitt 95, bokstav j. Se også Havanareglene, regel 64 og FNs spesialrapportør mot tortur (2015), avsnitt 84 f).

¹⁷⁴ Europarådets regler for mindreårige lovovertredere, regel 90.2 og Havanareglene, regel 64.

¹⁷⁵ Se EMDs dom i Bouyid mot Belgia (Storkammeravgjørelse), klagenr. 23380/09, avsnitt 100–113.

¹⁷⁶ Se Bouyid mot Belgia, avsnitt 52–53 og 109–110.

¹⁷⁷ Europarådets regler for mindreårige lovovertredere, regel 91.1.

¹⁷⁸ Politiloven § 6.

¹⁷⁹ Europarådets regler for mindreårige lovovertredere, regel 91.1 og CPT, Transport av frihetsberøvede, faktaark, juni 2018, CPT/Inf(2018)24, kapittel 3 Sikkerhetstiltak.

¹⁸⁰ Politiloven § 6 og politiinstruksen §§ 3-1 og 3-2.

¹⁸¹ En cellebil er en større bilmodell som har et atskilt rom («celle») bakerst. Celledelen har også noe lagringsplass til politiets utstyr.

Bakrommet på en av politiets cellebiler.

Det ble oppgitt at håndjern eller fysisk makt ved holding i noen tilfeller ble brukt ved transport til arresten. I spesielle tilfeller kunne også strips tas i bruk. Rus og utagering ble trukket frem som vanlige begrunnelser for å bruke håndjern på barn under transport. Såkalte bodycuffs ble ikke benyttet under transport til arresten, men kunne brukes ved lengre transporter ut av distriktet, også på mindreårige. Polititjenestepersonenes beslutninger fremsto å være basert på vurderinger av nødvendigheten og forholdsmessigheten av maktmiddelet i den konkrete situasjonen, men den pågrepnes alder virket ikke i særlig grad å bli tillagt vekt.

Ved transport til sentralarresten var det vanlig at en polititjenesteperson satt sammen med den mindreårige i baksetet eller i cellekupeen. Noen sa imidlertid at hovedregelen var at mindreårige satt alene i cellekupeen. Restriksjoner under koronapandemien hadde også satt begrensninger for politiets mulighet til å oppholde seg i cellerommet under transport. I denne perioden satt derfor de fleste barn alene under transporten til arresten. Selv om det ikke var funn som tilsa at det var praksis, minner Sivilombudet om at CPT fraråder bruk av håndjern under selve transporten dersom den arresterte er låst inn, for eksempel i bakrommet på en cellebil.¹⁸²

Spytter de så får de spyttmaske uansett.

– Polititjenesteperson fra patruljeseksjonen

Det kom fram at spyttette også kunne bli benyttet på barn. Spyttette kan utgjøre en alvorlig helse- risiko. Situasjoner der spyttette brukes vil oftest være preget av et høyt stressnivå. En hette over hodet kan ytterligere bidra til å fremkalle sterk frykt, tap av kontroll og kvelningsfølelser.¹⁸³ Dette vil særlig kunne gjelde for sårbare personer som mindreårige.

Politiets bruk av makt er blant annet regulert i politiloven, i politiinstruksens generelle bestemmelser om bruk av makt i tjenestutførelsen og i Politidirektoratets instruks om bruk av enkelte typer makt-

¹⁸² CPT, Transport av frihetsberøvede, kapittel 3 Sikkerhetstiltak.

¹⁸³ Skriftlig innspill til Stortingets justiskomite 12. januar 2021 om endringer i straffegjennomføringsloven og Sivilombudets høringsuttalelse 30. september 2019 om forslag til endringer i straffegjennomføringsloven (bruk av spyttette mv.).

midler i politiet.¹⁸⁴ Det finnes ikke egne regler om bruk av makt mot barn og unge. Flere instanser har vært kritisk til dette, blant annet Barneombudet og Norges institusjon for menneskerettigheter (NIM). NIM har blant annet påpekt at risikoen for å overtre forbudet mot umenneskelig og nedverdiggende behandling er markant der spyttthette brukes mot barn og at maktmiddelet derfor ikke bør brukes på barn.¹⁸⁵

Med unntak av maktmidler som har egne regler for registrering (som skytevåpen og OC pepper-spray), var det kun unntaksvis at informasjon om bruk av makt under pågripelsen og transporten, ble registrert på måter som gjorde det mulig for ombudet å undersøke omfanget. I Norge har vi ingen lovpålagte krav om at politiet skal dokumentere *all* bruk av fysisk makt eller maktmidler som håndjern utenfor arresten. Nedtegnning av slik informasjon i straffesak eller i operasjonslogg virket i mange tilfeller å avhenge av den enkelte polititjenestepersons skjønn og tjenesteutførelse. Politiregisterforskriften pålegger likevel politiet å sikre notoritet om alle vesentlige forhold om utførelsen av polititjenesten, blant annet knyttet til oppfølging av hendelser og oppdrag.¹⁸⁶

Sivilombudet har tidligere pekt på at det mangler kunnskap om omfanget av politiets maktbruk mot barn. Vi har påpekt et behov for retningslinjer som kan sikre slik kunnskap.¹⁸⁷ Manglende dokumentasjon svekker rettssikkerheten til mindreårige og hindrer en effektiv evaluering i ettertid.

9.2 Bruk av maktmidler under oppholdet i arresten

Det er kun i nærmere angitte tilfeller at maktmidler kan benyttes i arrest.¹⁸⁸ Hvis håndjern/strips eller bodycuff brukes, skal arrestanten ha kontinuerlig tilsyn. Pepperspray kan kun benyttes i selvforsvar.¹⁸⁹ Inne i en celle skal det mer til for at vilkårene for bruk av maktmidler er oppfylt fordi politiet allerede har en omfattende grad av kontroll og større mulighet til å ta tid og ressurser til hjelp. Håndjern og liknende kan kun benyttes der det er strengt nødvendig for å hindre selvskading, og bare når noen er kontinuerlig til stede på cellen. Som hovedregel er det vaksjefen som skal avgjøre om maktmidler skal benyttes på celle.¹⁹⁰ All bruk av maktmidler skal registreres i arrestjournalen.¹⁹¹

Maktmidler syntes i liten grad å bli brukt mot mindreårige i arresten og i svært liten grad på celle. Arrestinstruksen åpner for at arrestpersonell for å hindre selvskading, kan påføre arrestanter på celle spyttthette i tillegg til håndjern og bodycuff. Å bruke slike maktmidler inne på en celle vil innebære en høy risiko for umenneskelig eller nedverdiggende behandling. Det ble ikke gjort funn som tilsa at slike maktmidler var blitt brukt overfor mindreårige i Oslo sentralarrest.

Det var tilgjengelig utstyr for arrestforvarernes egen beskyttelse, som hjelmer, vernemasker og smittevernustyr. Såkalte «luceskjold» syntes å være det som oftest ble brukt. Skjoldet ble brukt til å dekke luken i celledøren under inspeksjon når det for eksempel var fare for spytting. Skjoldet var transparent slik at inspeksjon fremdeles kunne gjennomføres.

¹⁸⁴ Politiloven § 6, politiinstruksen §§ 3-1 og 3-2 og Politidirektoratets rundskriv 2017/010 Instruks om bruk av enkelte typer maktmidler i politiet, RPOD-2017-10, 6. desember 2017.

¹⁸⁵ Norges institusjon for menneskerettigheter (NIM) Innspill – behov for utredning av mer presis regulering av politiets maktbruk overfor mindreårige, brev til Stortingets justiskomite og Justis- og beredskapsdepartementet 4. mars 2021, side 14.

¹⁸⁶ Politiinstruksen § 7-1 og politiregisterforskriften § 53-1. Politiregisterforskriften gjelder politioperative registre og setter ikke krav til dokumentasjon i straffesak. Se også politiinstruksen § 3-2 siste ledd, som pålegger polititjenestepersoner å rapportere der maktbruk har ført til skade på person eller eiendom, eller situasjonen tilsier at det kan bli klaget over politiets handlemåte.

¹⁸⁷ Spesialenheten for politisaker (2020). Politiets møte med barn og unge, av Sivilombudet. I Spesialenhetens årsrapport 2019, side 4-7.

¹⁸⁸ Arrestinstruksen, kapittel 15 punkt 15.1 Generelt om maktmidler i politiets arrestlokaler.

¹⁸⁹ Arrestinstruksen, kapittel 15 punkt 15.1 Generelt om maktmidler i politiets arrestlokaler.

¹⁹⁰ Arrestinstruksen, kapittel 15 punkt 15.2 Særlige regler for bruk av maktmidler i celle.

¹⁹¹ Arrestinstruksen, kapittel 15 punkt 15.1 Generelt om maktmidler i politiets arrestlokaler.

9.3 Visitasjon

Menneskerettslige rammer

Visitasjon skal bare gjennomføres med hjemmel i nasjonal lov der det er nødvendig og forholdsmessig, og må skje med respekt for barns verdighet og privatliv.¹⁹² Det skal finnes detaljerte prosedyrer for visitasjon av mindreårige og situasjoner der visitasjon kan være nødvendig. Ansatte som skal visitere barn og unge, bør få opplæring i å gjennomføre slike visiteringer på en verdig måte.¹⁹³ Inngripende former for visitasjon, som kroppsvisitasjon med full avkledning, bør kun forekomme der det er absolutt nødvendig. Gjennomføring bør skje avskjermet fra andre og av ansatte med samme kjønn.¹⁹⁴

Dersom kroppsvisitasjon er absolutt nødvendig, bør det gjennomføres slik at arrestanten ikke på noe tidspunkt er helt naken.¹⁹⁵ Terskelen for slik inngripende visitasjon bør være spesielt høy, av hensyn til barns særlige krav på vern om personlig integritet.¹⁹⁶

Ifølge nasjonale regler skal det ved innsettelse i arrest alltid gjennomføres en visitasjon i form av undersøkelse utenpå klærne og av ytterplagg.¹⁹⁷ Formålet med visitasjonen er å lete etter våpen eller andre farlige gjenstander som kan skade arrestanten eller andre, og rusmidler og verdigjenstander som skal tas i hånd om.¹⁹⁸ Dette gjelder uavhengig av grunnlaget for innsettelsen. Det er ingen særregler i arrestinstruksen om visitering av barn og unge.

Ved innsettelse av mindreårige ved Oslo sentralarrest ble slik sikkerhetsvisitasjon (utenpå klær) i hovedsak gjennomført ved mottaksskranken i forbindelse med registrering.

Mer inngripende form for kroppsvisitasjon kan besluttet av vakt sjef dersom det er grunn til å tro at arrestanten kan skjule gjenstander som ikke kan avdekkes med visitasjon utenpå klær.¹⁹⁹ I slike tilfeller skal det fremgå av arrestjournalen hvem som har fattet beslutning om kroppsvisitasjon, begrunnelsen for dette, hvem som har gjennomført visitasjonen og eventuelt hvilke funn som ble gjort.

Hvis den mindreårige arrestanten er mistenkt for et straffbart forhold som kan medføre frihetsstraff, kan det besluttet en ransaking av hennes eller hans person i forbindelse med straffesaken. Det er som hovedregel retten eller påtalemyndigheten som kan fatte en slik beslutning der det er grunn til å anta at det kan føre til oppdagelse av bevis eller ting som kan beslaglegges.²⁰⁰ En polititjenesteperson kan fatte beslutning om ransaking av person i enkelte tilfeller.²⁰¹ Det skal skrives rapport om ransakingen i straffesaken.²⁰²

¹⁹² FNs barnekonvensjon artikkel 37 bokstav c). Europarådets regler for mindreårige lovbrøyttere (2008), regel 89.1. Se også Mandelareglene, regel 50 jf. regel 122.

¹⁹³ Europarådets regler for mindreårige lovbrøyttere (2008), regel 89.4.

¹⁹⁴ Mandelareglene, regel 52 nr. 1. Se også Europarådets regler for mindreårige lovbrøyttere (2008), regel 89.2 som fastsetter at intime visitasjoner av mindreårige forutsetter at det foreligger en individuell og rimelig mistanke om gjenstander som ikke er lov. Tilsvarende FNs spesialrapportør mot tortur (2015), som anbefaler at kroppsvisitasjon med full avkledning ikke skal skje uten en konkret mistanke, avsnitt 84 bokstav f).

¹⁹⁵ Europarådets torturforebyggingskomité (CPT), rapport etter besøk til Norge 28. mai–5. juni 2018, 17. januar 2019, CPT/Inf (2019) 1, avsnitt 37.

¹⁹⁶ Grunnloven § 104 tredje ledd.

¹⁹⁷ Arrestinstruksen, kapittel 6, punkt 6.8 Visitasjon og ransaking ved innsettelse.

¹⁹⁸ Politiloven § 10 tredje ledd jf. politiinstruksen 9-3 jf. 9-8. Se også politiloven § 10 andre ledd og straffeprosessloven § 178.

¹⁹⁹ Arrestinstruksen, kapittel 6, punkt 6.8.1.3 Kroppsvisitasjon.

²⁰⁰ Straffeprosessloven § 195 og § 197.

²⁰¹ Straffeprosessloven § 198.

²⁰² Straffeprosessloven § 199 andre ledd.

Vår dokumentgjennomgang viste at flertallet av mindreårige innsatt på celle i sentralarresten i første halvdel av 2021, var ransaket på bakgrunn av etterforskningshensyn (straffeprosessloven).²⁰³ Rapportene fra slike ransaker ble ikke innhentet.

I arrestjournalene var det i aktivitetsloggen dokumentert at de øvrige mindreårige som var plassert på celle, var «visitert».²⁰⁴ Det fremgikk ikke om det var en alminnelig visitasjon eller en mer inngripende kroppsvisitasjon. Det forelå ikke ytterligere dokumentasjon om begrunnelse eller gjennomføring.

Samtaler med ansatte i arresten og polititjenestepersoner fra patruljeseksjonene viste at kroppsvisitasjoner som regel ble gjennomført inne på cellen av polititjenestepersonene som hadde transportert den mindreårige til arresten. Hvis den mindreårige hadde annet kjønn enn polititjenestepersonene fra patruljen, gjennomførte en arrestforvarer visitasjonen.

Dersom det ble gjennomført kroppsvisitasjon med avkledning ble kamera på den aktuelle cellen sladdet i en periode, slik at personer på kontrollrommet ikke kunne overvære visitasjonen. Det ble oppgitt at sladden automatisk ble aktivert når personen ble brakt til cellen og varte i et visst antall minutter. Det var mulig å overstyre tidsperioden. Det var imidlertid uklart hvem som hadde ansvar for å sikre at sladdingen ble forlenget dersom visitasjonen tok lenger tid.

Under besøket kom det frem at flere polititjenestepersoner som hadde gjennomført kroppsvisitasjoner i celler ved Oslo sentralarrest ikke var kjent med at kamera ble sladdet. Det kom frem at det ikke ble gitt informasjon til patruljen som gjennomførte visitasjonen eller til den mindreårige selv om dette. Sivilombudet understreker at en full kroppsvisitasjon er et stort inngrep i et barns personlige integritet. Det kan forsterke opplevelsen av inngrep når man opplever at kroppsvisitasjonen blir videoovervåket. Det vil kunne bidra til å begrense opplevelsen av krenkelse å bli informert om at videokameraet (som er lett synlig i cellen) er sladdet under kroppsvisitasjonen.

Anbefaling: Maktmidler og kontrolltiltak

- Oslo politidistrikt bør sikre at alder og hensynet til barnet inngår som en selvstendig og fortløpende vurdering når fysisk makt og maktmidler som en siste utvei brukes mot barn.
- Spythette bør ikke benyttes på mindreårige.
- Oslo politidistrikt bør innføre rutiner som sikrer at all bruk av fysisk makt og maktmidler under pågrep og transport av mindreårige dokumenteres på en enhetlig måte.
- Oslo politidistrikt bør informere mindreårige som kroppsvisiteres på celle, og polititjenestepersoner som gjennomfører visitasjonen, om at kamera er sladdet mens visitasjonen pågår.

²⁰³ Ransaking etter straffeprosessloven § 195 var registrert i 23 av 37 gjennomgåtte arrestjournaler.

²⁰⁴ Det var registrert at 13 av 37 arrestanter var «visitert».

Besøksadresse: Akersgata 8, Oslo
Postadresse: Postboks 3 Sentrum, 0101 Oslo
Telefon: 22 82 85 00
Grønt nummer: 800 80 039
Telefaks: 22 82 85 11
Epost: postmottak@sivilombudet.no
www.sivilombudet.no

